

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

OPERAČNÍ PROGRAM
LIDSKÉ ZDROJE
A ZAMĚTNANOST

PODPORUJEME
VAŠI BUDOUCNOST
www.esfcr.cz

**Podkladový materiál k semináři pro soudce, soudní
znalce a státní zástupce k problematice procesu
změny a ustanovování opatrovnictví uživatelů
služeb sociální péče**

Autoři:

Dana Prudíková

Kateřina Smolíková

Eva Hrubá

Kateřina Plháková

Stanislav Skalický

Tento text slouží jako podkladový materiál v rámci plnění veřejné zakázky MPSV na realizaci vzdělávacích seminářů a konferencí pro soudce, soudní znalce, státní zástupce a veřejné opatrovníky k problematice změny způsobilosti a ustanovování a výkonu opatrovnictví uživatelů služeb sociální péče ve vztahu k procesu transformace a deinstitucionalizace sociálních služeb.

Tento soubor seminářů a konferencí je součástí projektu OP LZZ „Podpora transformace sociálních služeb“, na jehož další aktivity je úzce navázána. Vzdělávací aktivity jsou financovány z prostředků Evropského sociálního fondu a státního rozpočtu České republiky prostřednictvím Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost. Realizátorem projektu „Podpora transformace sociálních služeb“ je odbor sociálních služeb a sociálního začleňování MPSV ve spolupráci s odd. realizace programů - soc. integrace a služby.

Cílem podkladového materiálu je poskytnout aktuální vhled do problematiky opatrovnictví v souvislosti s transformací a deinstitucionalizací sociálních služeb v kontextu změn zakotvených v novém občanském zákoníku.

Obsah

1. NOVÝ OBČANSKÝ ZÁKONÍK – NOVÉ PRINCIPY ROZHODOVÁNÍ VE VĚCECH PRÁVNÍ OSOBNOSTI A SVÉPRÁVNOSTI: DŮRAZ NA AUTONOMII VŮLE JEDNOTLIVCE	5
1.1 Základní zásady a principy NOZ.....	5
1.2 Obecně o osobách v NOZ.....	7
1.2.1 Fyzické osoby v NOZ.....	9
1.3 Mezinárodní inspirace	10
1.4 Stávající OZ a princip zbavování způsobilosti k právním úkonům ..	11
1.5 Podpurná opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat	13
1.5.1 Předběžné prohlášení (§ 38 – 44 NOZ)	13
1.5.2 Nápomoc při rozhodování (§ 45 – 48 NOZ).....	15
1.5.3 Zastoupení členem domácnosti (§ 49 - 54 NOZ)	16
1.5.4 Omezení svéprávnosti (§ 55 -65 NOZ)	17
1.6 Procesní promítnutí změn navrhovaných v NOZ:	19
1.6.1 Rozdělení sporů a nesporů	20
1.7 Novelizace OSŘ	21
2. OPATROVNICTVÍ ČLOVĚKA, OPATROVNICKÁ RADA	27
2.1 Obecné zásady	27
2.2 Opatrovnictví člověka	30
2.3 Vyhodnocení potřeb osoby opatrovance	31
2.3.1 Důvody opatrovnictví	33
2.3.2 Druhy opatrovníků	34
2.3.3 Rozhodnutí o jmenování opatrovníka.....	34
2.3.4 Soupis jmění	38
2.4 Opatrovnická rada	39
2.4.1 Pravomoci opatrovnické rady.....	40
2.4.2 Usnášení opatrovnické rady.....	40
3. VEŘEJNÉ OPATROVNICTVÍ.....	42
3.1 Teze návrhu zákona o opatrovnictví	44
3.1.1 Základní ustanovení.....	45
3.1.2 Opatrovník.....	46
3.1.3 Výkon opatrovnictví	47
3.1.4 Práva a povinnosti.....	48
3.1.5 Nápomoc při rozhodování.....	48
3.1.6 Financování	49
3.1.7 Odpovědnost opatrovníka	50
3.2 Výběr vhodného soudního znalce	50
4. TRANSFORMACE, DEINSTITUCIONALIZACE SOCIÁLNÍCH SLUŽEB, RIZIKA	56
4.1 Práva uživatelů a kvalita sociálních služeb.....	57
4.1.1 Způsobilost k právním úkonům, opatrovnictví v sociálních službách.....	58
4.1.2 Rizika procesu zbavení svéprávnosti	60
4.2 Deinstitucionalizace.....	62
4.3 Rizika transformace sociálních služeb	63

4.4	Příklad dobré praxe	64
5.	DOBRÁ PRAXE	67
5.1	Dobrá praxe v identifikaci osob vhodných pro opatrovnické řízení .	67
5.2	Dobrá praxe v oblasti způsobilosti k právním úkonům a opatrovnictví	70

1. NOVÝ OBČANSKÝ ZÁKONÍK – NOVÉ PRINCIPY ROZHODOVÁNÍ VE VĚCECH PRÁVNÍ OSOBNOSTI A SVÉPRÁVNOSTI: DŮRAZ NA AUTONOMII VŮLE JEDNOTLIVCE

Mgr. et Mgr. Dana Prudíková Ph.D.

1.1 Základní zásady a principy NOZ

Počátkem roku 2012 byl zákonodárci schválen nový kodex soukromého práva – zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále také „NOZ“). Jedná se o zcela nový základní kodex soukromého práva, kterým se ruší dílčí úpravy několika desítek právních norem, které platí doposud. NOZ, který **má začít platit od 1.1.2014**, je postaven na opuštění koncepce aplikované stávajícím občanským zákoníkem z šedesátých let minulého století. Nový kodex naopak navazuje na právní tradice z 30. let a inspiruje se soukromoprávními kodexy evropských západních zemí.

Z výše uvedeného vyplývá, že nový občanský zákoník vychází ze zcela nových, moderních principů. Jedním z nich je **větší akcentace osobnosti** člověka a z toho vyplývajících důsledků, jako je například **svobody jeho jednání** – větší dispozitivnost regulace, zdůraznění relativní neplatnosti právního jednání apod.

Nový občanský zákoník vychází z přirozenoprávního pojetí práva s dominancí lidských práv, je **založen na zásadě autonomie vůle**. Stávající občanský zákoník naopak klade důraz na majetkové vztahy, což vede k podcenění významu statusových otázek a úpravy osobních práv vůbec. Tento stav se snaží kodex napravit.

Zásada autonomie vůle člověka, na které je vystavěn NOZ, je promítnutím základních ústavních zásad, jak jsou zaznamenány Ústavou ČR a Listinou základních práv a svobod. Základním ústavním principem je, že **„Každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co**

zákon neukládá“. (čl. 2 odst. 4 Ústavy ČR) Tento princip je dále promítán Listinou základních práv a svobod (dále „LZPS“), podle které stát člověku svobodu nedává, ale stát ji má zaručovat. (čl. 8 odst. 1 LZPS) Stát má tedy osobě garantovat základní práva a činí tak i skrze další články ústavního předpisu: „Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech.“ (čl. 1 LZPS); **„Každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá“.** (čl.2 odst. 3 LZPS); „Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení“. (čl. 3 odst. 1 LZPS)

V souladu se zněním Listiny základních práv a svobod NOZ rozvíjí principy tak, že **„Soukromé právo chrání důstojnost a svobodu člověka i jeho přirozené právo brát se o vlastní štěstí a štěstí jeho rodiny nebo lidí jemu blízkých takovým způsobem, jenž nepůsobí bezdůvodně újmu druhým.“** (§ 3 odst. 1 NOZ). Nejde pouze o proklamaci, ale o vyjádření faktu, že každá osoba může svým jednáním usilovat o vlastní štěstí tak, jak si ho každý představuje podle svého, nepůsobí-li to jiným bezdůvodnou újmu. Princip autonomie vůle pak rozvíjí také další princip, a to „Nezakazuje-li to zákon výslovně, mohou si osoby ujednat práva a povinnosti odchylně od zákona; zakázána jsou ujednání porušující dobré mravy, veřejný pořádek nebo právo týkající se postavení osob, včetně práva na ochranu osobnosti.“ (čl. 1 odst. 2 NOZ) Zjednodušeně řečeno přirozená svoboda člověka má přednost před státem. Měl by být tedy ponechán co nejširší prostor pro rozhodnutí konkrétního člověka, jak naloží se svým soukromým životem, jak si sjedná svoje individuální záležitosti.

S tím úzce souvisí i rozhodování o omezení svéprávnosti člověka a při stanovování člověku opatrovníka. Při rozhodování o těchto omezeních autonomní sféry jedince je třeba brát v úvahu i další zásady: každý má právo na ochranu svého života a zdraví, jakož i svobody, cti, důstojnosti a soukromí (§ 3 odst. 2 písm. a) NOZ), rodina, rodičovství a manželství požívají zvláštní zákonné ochrany (§ 3

odst. 2 písm. b) NOZ), je zdůrazněna ochrana slabší strany (§ 3 odst. 2 písm. c)¹, § 433², § 630³, § 1799⁴ NOZ). Rozhodujícím je také respektování rozhodnutí jiného žít podle svého (§ 81 odst. 1 NOZ) a zákaz zneužití práva (§ 8 NOZ).

1.2 Obecně o osobách v NOZ

I s ohledem na takto pojaté základní zásady je kladen zvláštní důraz na člověka a jeho zájmy. Právnímu postavení osob se tudíž věnuje podstatně větší počet ustanovení, než ve stávajícím OZ (platný občanský zákoník věnuje osobám cca 20 §§, z toho osobním právům člověka 9 ustanovení).

Osobám se věnuje proto hned první část NOZ, tvoří její klíčové části:

Část I, Hlava II

- díl první – **všeobecná ustanovení** (§ 15 – 22)
- díl druhý – **fyzické osoby** (§ 23 – 117)
- díl třetí – právnické osoby,
- díl čtvrtý – spotřebitel
- díl pátý – základní pravidla o podnikateli.

Z výše uvedeného vyplývá, že v NOZ se věnuje podstatně více ustanovení osobám jako takovým, konkrétně fyzickým osobám se věnuje cca 100 zákonných ustanovení. To, co nás z těch 5 dílů bude nejvíce zajímat, je díl druhý – fyzické

¹ Nikdo nesmí pro nedostatek věku, rozumu nebo pro závislost svého postavení utrpět nedůvodnou újmu; nikdo však také nesmí bezdůvodně těžít z vlastní neschopnosti k újmě druhých. (§ 3 odst. 2 písm. c) NOZ)

² Kdo jako podnikatel vystupuje vůči dalším osobám v hospodářském styku, nesmí svou kvalitu odborníka ani své hospodářské postavení zneužít k vytváření nebo k využití závislosti slabší strany a k dosažení zřejmé a nedůvodné nerovnováhy ve vzájemných právech a povinnostech stran. (§ 433 odst. 1) NOZ)

³ Je-li kratší nebo delší lhůta ujednána v neprospěch slabší strany, nepřihlíží se k ujednání. Nepřihlíží se ani k ujednání kratší promlčecí lhůty, jde-li o právo na plnění vyplývající z újmy na svobodě, životě nebo zdraví nebo o právo vzniklé z úmyslného porušení povinnosti. (§ 630 odst. 2 NOZ)

⁴ Doložka ve smlouvě uzavřené adhezním způsobem, která odkazuje na podmínky uvedené mimo vlastní text smlouvy, je platná, byla-li slabší strana s doložkou a jejím významem seznámena nebo prokáže-li se, že význam doložky musela znát. (§ 1799 NOZ)

osoby, nicméně z hlediska celistvosti výkladu je nutno se krátce zastavit i u prvního dílu – všeobecná ustanovení.

V rámci všeobecných ustanovení je nutno si, kvůli komplexnosti následného výkladu, povšimnout nové terminologie, kterou NOZ používá.⁵ Z této terminologie je třeba vycházet, protože s ní pracuje celé nové soukromé právo, nejenom nový občanský zákoník. Jsou obsaženy také v zákoně o mezinárodním právu soukromém a v zákoně o obchodních korporacích. Tyto nové termíny a pojmy jsou v průběhu letošního roku promítány v rámci doprovodné legislativy i do celého právního řádu.

Asi nejdůležitějším termínem, je pojem „**právní osobnost**“ vymezený v § 15 odst. 1 NOZ. Ve vztahu k současnému právu je tento pojem zaužívaný jako způsobilost k právům a povinnostem (§ 7 OZ). Právní osobnost z procesního hlediska určuje způsobilost být účastníkem řízení (§ 19 občanského soudního řádu, dále též „OSŘ“), byť tuto způsobilost může mít fakticky i ten, kdo nemá právní subjektivitu dle hmotného práva.

Dalším důležitým pojmem, který bude mít význam z hlediska následného výkladu, je „**svéprávnost**“ (§ 15 odst. 2 NOZ). Tento pojem je ekvivalentem stávajícího termínu způsobilost k právním úkonům a z hlediska procesního předznamenává procesní způsobilost definovanou v § 20 občanského soudního řádu.

V souvislosti se svéprávností NOZ v § 15 odst. 2 užívá ještě pojem „**právní jednání**“, a to ve smyslu způsobilosti nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem. Tento pojem je tedy do jisté míry ekvivalentem momentálně užívaného "právního úkonu“, byť v pojetí NOZ se nejedná zcela o synonyma. Právní úkon ve smyslu, ve kterém ho chápeme nyní, přiznává právní relevanci pouze takovým úkonům, se kterými počítá právní řád. Pojetí v NOZ je v tomto smyslu odlišné - podle § 19 odst. 2 stanovuje pouze meze

⁵ V tomto smyslu je sice na místě uvést, že se jedná o novou terminologii z pohledu stávajícího OZ, nicméně z pohledu tradice právních úprav se jedná o již dříve používané a zaužívané termíny.

právního jednání, právní vztahy tedy vznikají bez dalšího, aniž by to musel zákon vysloveně předvídat.⁶

1.2.1 Fyzické osoby v NOZ

Druhý díl týkající se fyzických osob se dále dělí na 6 oddílů:

- Oddíl 1 – **Obecká ustanovení** (§ 23 – 37)
- Oddíl 2 – **Podpůrná opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat** (§ 38 – 65)
- Oddíl 3 – **Nezvěstnost** (§ 66 – 70)
- Oddíl 4 – **Domněnka smrti** (§ 71 – 76)
- Oddíl 5 – **Jméno a bydliště člověka** (§ 77 – 80)
- Oddíl 6 – **Osobnost člověka** (§ 81 – 117)

Většina materie o fyzických osobách jsou novinky, určité styčné body se stávající právní úpravou vykazují pouze obecná ustanovení. Jsou zde ustanovení, která definují počátek a konec právní osobnosti, tj. úsek od narození do smrti. Novinkou oproti stávajícímu stavu je nový způsob, jakým lze dosáhnou svéprávnosti. Vedle dosažení věku 18 let a uzavření manželství, které zná současný OZ, se zakotvuje i tzv. emancipace (§ 37 NOZ). Jedná se o přiznání svéprávnosti nezletilým rozhodnutím soudu, za splnění určitých zákonných podmínek, kterými jsou

- dovršení 16 let,
- schopnost sám se živit a obstarat si své záležitosti,
- souhlas zákonného zástupce nezletilého.

⁶ Zákon stanoví jen meze uplatňování přirozených práv člověka a způsob jejich ochrany. (§ 19 odst. 1 NOZ)

Emancipace je vhodná pro ty nezletilé starší 16 let, kteří jsou zvyklí obstarávat si své záležitosti a rozhodovat o nich sami, například podnikají, přičemž jsou schopni samostatně rozhodovat o každodenních záležitostech, které z toho vyplývají

Samostatnou kapitolou a kompletní novinkou, která nás zajímá především, je oddíl druhý, tedy podpůrná opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat. (§ 38 – 65 NOZ) Jedná se celkem o čtyři nové instituty, které byly inspirovány především mezinárodním prostředím.

1.3 Mezinárodní inspirace

Jedním ze stěžejních inspiračních zdrojů je Úmluva o lidských právech a biomedicíně z roku 2001, která v čl. 9 říká, že „Bude brán **zřetel na dříve vyslovená přání** pacienta ohledně lékařského zákroku, pokud pacient v době zákroku není ve stavu, kdy může vyjádřit své přání.“ To znamená důrazné respektování dříve rozebíraného principu autonomie vůle, kdy je třeba vždy zohledňovat konkrétní přání člověka.

Dalším momentem, proč zavést do českého právního řádu novou regulaci nápomoci při rozhodování, bylo doporučení výboru ministrů Rady Evropy z roku 2009, podle kterého by „státy měly **podporovat možnost dospělých způsobilých osob se svobodně rozhodnout pro případ očekávané budoucí nezpůsobilosti**, a to prostředky prohlášení o zástupci (continuing power of attorney) a předběžnými právními prohlášeními (advance directive). Zde opět text doporučení akcentuje přání konkrétního člověka, na které by měla být brána zřetel pro případ, že člověk již nebude schopen o sobě v budoucnu sám rozhodnout.

Ke změnám a úpravám stávajících institutů v této části dochází NOZ zejména z důvodu, že stávající právní úprava způsobilosti k právním úkonům není nadále pro řešení statusových otázek osob se zdravotním postižením vyhovující a mimo jiné také proto, že stávající ustanovení jsou v rozporu s Úmluvou o právech osob se zdravotním postižením (dále jen „Úmluva“), kterou Česká republika dne 30.

března 2007 podepsala a dne 28. září 2009 ratifikovala. „Státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, **zajistí, aby všechna opatření**, která se týkají uplatnění právní způsobilosti, **poskytovala**, v souladu s mezinárodním právem v oblasti lidských práv, **odpovídající a účinné záruky zamezující zneužití**. Tyto záruky musí zajistit, aby opatření týkající se uplatnění právní způsobilosti respektovala práva, vůli a preference dané osoby, zabraňovala konfliktu zájmů a nevytvářela prostor pro nežádoucí ovlivňování, byla přiměřená a odpovídala situaci dané osoby, byla uplatňována po nejkratší možnou dobu a podléhala pravidelnému přezkumu odpovědným, nezávislým a nestranným orgánem nebo soudem. Tyto záruky musí být rovněž přiměřené stupni, jakým uvedená opatření ovlivňují práva a zájmy dané osoby.“ (Čl.12 Úmluvy) Cílem tohoto ustanovení je tedy posílení principu autonomie vůle a zařazení lidí se zdravotním postižením do společnosti. Je nutné vždy respektovat vůli člověka, a pokud je nutné přijmout nějaká opatření k omezené svéprávnosti konkrétní osoby, je třeba je vždy poměřovat velmi citlivě, uplatňovat na dobu skutečně nezbytnou a tuto nezbytnost navíc i pravidelně přezkoumávat.

Úmluva představuje odklon od koncepce „náhradního“ rozhodování a hlásí se k tzv. „**podpůrnému či asistovanému**“ **rozhodování**, jehož východiskem je skutečnost, že každá osoba je schopna se rozhodovat, může však potřebovat větší či menší míru podpory. Klade se tedy důraz na samostatnost, autonomii vůle a sociální začleňování dotyčné osoby, aniž by tato musela být omezena ve svéprávnosti.

1.4 Stávající OZ a princip zbavování způsobilosti k právním úkonům

V České republice je v současné době postavení osob se zdravotním postižením, které jim brání samostatně právně jednat, upraveno v § 10 stávajícího OZ. Dle tohoto ustanovení může být osoba zcela zbavena způsobilosti k právním úkonům, jestliže trpí duševní poruchou, která není jen přechodná a jestliže tato duševní porucha dosahuje takové intenzity, že člověk není schopen jakkoliv právně

jednat. Zbavení způsobilosti k právním úkonům je velice problematické, neboť je jednak nadužíváno a jednak se v důsledku nesprávné praxe stává, že osobě, která je zbavena způsobilosti k právním úkonům, není ve stejném řízení zároveň jmenován opatrovník, a tím pádem nejsou po určitou dobu chráněna práva a zájmy takové osoby.

V případě, že fyzická osoba pro duševní poruchu, která není jen přechodná, anebo pro nadměrné požívání alkoholických nápojů nebo omamných prostředků či jedů je schopna činit pouze některé právní úkony, soud její způsobilost omezí.

Stávající úpravu lze nazvat nedostatečnou, chybí některá konkrétní pravidla. Při interpretaci ustanovení stávajícího OZ je tak již dnes nezbytné vzít v úvahu kromě znění paragrafu, také ústavněprávní rozměry problematiky. Nálezy Ústavního soudu opakovaně zdůrazňují klíčový význam lidské důstojnosti a upozorňují, že je zapotřebí přípustnost zásahu do způsobilosti k právním úkonům posuzovat z toho hlediska, zda nebyla porušena práva garantovaná Listinou základních práv a svobod.

Též odborná veřejnost se shoduje, že institutu omezení/zbavení způsobilosti k právním úkonům by mělo být užito teprve v případě, že si tak žádá ochrana nezpůsobilé osoby a že nepostačí jiné méně drastické opatření (v případě zbavení způsobilosti k právním úkonům např. omezení). Zbavením způsobilosti k právním úkonům se osobě zamezí jakkoliv právně relevantně jednat (i si například koupit noviny či rohlík v obchodě), což představuje obrovský zásah do osobnostní integrity. Pokud je tedy člověk schopen obstarávat si běžné každodenní záležitosti, mělo by být soudem rozhodnuto pouze o omezení způsobilosti. Netřeba zdůrazňovat, že rozhodnutí soudu o omezení/zbavení způsobilosti k právním úkonům by mělo být vždy řádně odůvodněno.

1.5 Podpůrná opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat

Nový občanský zákoník se odklání od stávající právní úpravy a principu naprostého zbavování způsobilosti k právním úkonům a reflektuje ujednání Úmluvy. Tím s sebou přináší dvě základní novinky:

- **přiklání se k principům podporovaného či asistovaného rozhodování**, jak o nich bylo hovořeno výše (východiskem je skutečnost, že každá osoba je schopna se rozhodovat, může však potřebovat větší či menší míru podpory)
- již nově nebude možné fyzickou osobu zbavit způsobilosti k právním úkonům, ale **pouze jí omezit na svéprávnosti**⁷, a to pouze v případě, hrozila-li by dané osobě jinak závažná újma a nepostačilo-li by vzhledem k zájmům této osoby mírnější a méně omezující opatření

Soud by tedy měl při rozhodování o podpůrných opatřeních vyvinout potřebné úsilí, aby zjistil názor člověka, o kterém rozhoduje- ustanovení § 50, § 56, § 471 NOZ. (Procesně se tato zásada projevuje především tak, že by soud měl rozhodovat po shlednutí osoby, o které rozhoduje.)

1.5.1 Předběžné prohlášení (§ 38 – 44 NOZ)

Jedná se o preventivní opatření, kdy člověk dosud duševně zdravý, avšak **v očekávání vlastní nezpůsobilosti** právě jednat, může sám určit, aby jeho záležitosti byly spravovány **určitým způsobem, popř. aby je spravovala určitá osoba** či aby se určitá osoba stala jeho opatrovníkem, a to pro případ, že by nebyl člověk posléze schopen spravovat vlastní záležitosti.⁸ Úprava typicky dopadá na situace, kdy konkrétní osoba sama na sobě postupně pozoruje rozvíjející

⁷ Zde je dobré zaznamenat, jak se promítá terminologie NOZ do jednotlivých institutů. Již nehovoříme, jako ve stávajícím OZ, o zbavování či omezování způsobilosti k právním úkonům, ale v souvislosti s předchozím výkladem je název tohoto institutu v NOZ omezení svéprávnosti.

⁸ Obdobnou úpravu mají například v Rakousku, Francii, Velká Británii.

se duševní poruchu (např. Alzheimerovu nemoc, roztroušená skleróza či demenci) a chce tuto svoji budoucí situaci řešit.

K § 38 se vztahuje jedno z přechodných ustanovení nového občanského zákoníku, a to konkrétně § 3034, který umožňuje učinit předběžné prohlášení již dnes, před účinností nového občanského zákoníku. Pokud by tedy někdo pociťoval nutnou potřebu, může již nyní takovéto prohlášení učinit.

Vzhledem k závaznosti prohlášení se na něj kladou určité požadavky co do formy. Prohlášení musí být učiněno písemně, a to buď formou veřejné listiny nebo před svědky za zákonem stanovených podmínek. Povolá-li člověk někoho za svého opatrovníka a tato osoba se svým ustanovením souhlasí, pak je soud tímto prohlášením vázán, leda by se podstatně změnila okolnosti. Při rozhodování o ustanovení opatrovníka určeného předběžným prohlášením soud v podstatě zjišťuje, zda se jedná o osobu schopnou vykonávat tuto roli a zda nehrozí konflikt zájmů s tím, kdo činí předběžné prohlášení.

Pokud se významně změní okolnosti, příp. pokud je účinnost prohlášení vázána na podmínku, rozhoduje soud. Změna okolností v tomto případě musí být zjevná tak, aby se zabránilo následné manipulaci s vyjádřeným přáním osoby, v jejímž zájmu se rozhodnutí činí. Důvodová zpráva k NOZ v tomto smyslu zmiňuje, že může jít například o situaci, kdy je prohlášením povolán za opatrovníka manžel nebo osvojenec dotčené osoby, ale manželství nebo osvojení následně zanikne. Soud by proto měl vždy zjišťovat názor dotčené osoby a rušit či měnit prohlášení pouze v případě, že by jí hrozila závažná újma. (§ 43 NOZ)

Velmi důležitým ustanovením, ve kterém je opět promítnuta zásada principu autonomie vůle, je § 44 NOZ, ve kterém se řeší, co se stane, je-li prohlášení nebo jeho odvolání neplatné. Pokud se tak stane například z důvodu nedostatku formy, nelze toto prohlášení zcela ignorovat. I v tomto případě by měl soud vzít obsah prohlášení v úvahu a přihlédl k němu.

1.5.2 Nápomoc při rozhodování (§ 45 – 48 NOZ)

Nový občanský zákoník vychází, jak je uvedeno výše, z pojetí tzv. podporovaného rozhodování, tj. v určitých případech postačí, bude-li mít člověk stížený duševní poruchou, jež mu při rozhodování působí potíže, **podpůrce, který bude jednat spolu s ním (nikoliv za něj), aniž by musel být podporovaný člověk omezen na svéprávnosti.**

Záměrem tohoto institutu je tedy zajistit podporovanému dostatek prostoru pro vlastní vůli, vlastní právní jednání. Toto stávající OZ naprosto nezohledňuje, počítá pouze s případy, kdy je člověka nutno zbavit způsobilosti k právním úkonům, nicméně mírnější formy postižení nechává bez ochrany.

Tento institut je konstruován jako **faktické opatření**. Podpůrce nemá primárně činit právní úkony, není to zmocněnec ani zákonný zástupce ani opatrovník. Podpůrce je osoba, která má fakticky podporovaného podporovat, zejména účastí u právních jednání nebo i pomocí v běžných životních situacích. Podpůrců může být více.

O nápomoci uzavře podpůrce a podporovaný **smlouvu**, která podléhá schválení soudu. NOZ stanoví povinnosti podpůrce (zejména v tom, že nesmí ohrozit zájmy podporovaného například ovlivňováním či se na jeho úkor bezdůvodně obohatit – § 47/1 NOZ)

Soud má zároveň právo podpůrce i bez návrhu odvolat, jestliže podpůrce závažně poruší své povinnosti. (Tímto je také naplněn požadavek, aby smluvní státy Úmluvy zabránili zneužití opatření ve prospěch zdravotně postižené osoby.) Podpůrce bude při plnění svých povinností vždy postupovat v souladu s rozhodnutími podporovaného, avšak má také právo namítat neplatnosti právního jednání podporovaného (§ 47/2 NOZ).

1.5.3 Zastoupení členem domácnosti (§ 49 - 54 NOZ)

Člověk, který je stížen **duševní poruchou, jež mu brání samostatně právně jednat, a který nemá jiného zástupce, bude si moci zvolit zástupce z řad členů jeho domácnosti**. Za členy domácnosti se přitom považují potomci, předci, sourozenci, manžel nebo partner nebo osoba, která se zastoupeným žila před vznikem zastoupení ve společné domácnosti alespoň tři roky. Rozdíl oproti nápomoci je zde v tom, že k zastoupení členem domácnosti nedochází a priori uzavřením smlouvy, byť je to pochopitelně také dvoustranný vztah.

Zástupce má povinnost oznámit zastoupení, vysvětlit jeho důsledky. Ke vzniku zastoupení se vyžaduje **schválení soudu**. Opět se zde projevuje princip autonomie vůle, a to jednak při vzniku zastoupení, tak i při jeho zániku: před vydáním rozhodnutí soud vyvine potřebné úsilí, aby zjistil názor zastoupeného (§ 50 NOZ). Zastoupení je možné ukončit několika způsoby: zastoupený má právo zastoupení odmítnout - k odmítnutí postačí jen schopnost projevit přání nebýt zastoupen (§ 49/2 NOZ), popř. uzavřel-li smlouvu o nápomoci (pak zaniká zastoupení v rozsahu, v jakém je zastoupený způsobilý právně jednat). Zastoupení též končí, byl-li zastoupenému jmenován opatrovník.

Zastoupení členem domácnosti se vztahuje **pouze na obvyklé záležitosti** v životě zastoupeného, tj. především na záležitosti týkající se poskytování zdravotních a sociálních služeb, žádostí o přiznání dávek pomoci v hmotné nouzi, státní sociální podpory a sociálního zabezpečení apod. Zástupce dbá o ochranu zájmů zastoupeného a naplňování jeho práv i o to, aby způsob jeho života nebyl v rozporu s jeho schopnostmi a aby, nelze-li tomu rozumně odporovat, odpovídal i zvláštním představám a přáním zastoupeného. (§ 51 NOZ) Má-li zastoupený více zástupců, postačí, pokud jedná jeden z nich. Jedná-li však vůči další osobě více zástupců společně a odporují-li si, nepřihlíží se k projevu žádného z nich. (§ 50 NOZ)

Zástupce však nebude oprávněn udělit za zastoupeného souhlas k zásahu do duševní nebo tělesné integrity člověka s trvalými následky a bude mít také pouze omezenou možnost nakládat s majetkem zastoupeného (zástupce může nakládat

s příjmy zastoupeného v rozsahu potřebném pro obstarání obvyklých záležitostí, jak to odpovídá životním poměrům zastoupeného; s peněžními prostředky na účtu zastoupeného může nakládat jen v rozsahu nepřesahujícím měsíčně výši životního minima jednotlivce podle jiného právního předpisu § 52/2 NOZ).

Tento institut představuje jeden ze způsobů, kterým se naplňují naše mezinárodní závazky co do umožnění postiženým žít v rámci společenství s možností volby. Institut je namířen na situace, kdy člověk již nemá plnou svéprávnost a je různou měrou postižen. Právní úprava se snaží chránit i jeho vyslovená přání, byť by například neměla dostatečnou formu. (§ 51 NOZ)

1.5.4 Omezení svéprávnosti (§ 55 -65 NOZ)

Jestliže **nebude možné využít některého ze shora uvedených podpůrných opatření** (nápomoc při rozhodování, zastoupení členem domácnosti), pak může soud, je-li to **v zájmu člověka trpícího duševní poruchou, jež není pouze přechodná**, rozhodnout **o omezení jeho svéprávnosti**. „K omezení svéprávnosti lze přistoupit jen v zájmu člověka, jehož se to týká, po jeho zhlédnutí a s plným uznáváním jeho práv a jeho osobní jedinečnosti. Přitom musí být důkladně vzaty v úvahu rozsah i stupeň neschopnosti člověka postarat se o vlastní záležitosti.“ (§ 55/1 NOZ) Duševní porucha, která není pouze přechodná, jsou typicky příznaky schizofrenie, nejedná se tedy o krátkodobý stav duševní poruchy vyvolaný např. stresem či alkoholovým opojením.

Omezení svéprávnosti je podstatný zásah do přirozených práv člověka, musí být jasně regulován a svěřen do výlučné soudní jurisdikce. Omezení svéprávnosti je v novém občanském zákoníku pojato **jako dočasné**, nejdéle může být člověk omezen na svéprávnosti 3 roky s tím, že bude-li v této době zahájeno řízení o prodloužení doby omezení, pak budou právní účinky původního rozhodnutí trvat i po dobu tohoto řízení, nejdéle však po dobu jednoho roku. V tomto smyslu je ještě třeba si povšimnout přechodného ustanovení - § 3033, kde se stanoví, že ti, kteří jsou omezeni nebo jsou zbaveni způsobilosti podle stávající právní úpravy,

budou muset být po uplynutí doby tří let znovu posuzováni, jejich zbavení nebo omezení svéprávnosti po uplynutí tří let totiž zanikne.

Jak již bylo uvedeno výše, oproti stávající právní úpravě oblasti zásahu do způsobilosti k právním úkonům/svéprávnosti se NOZ liší docela podstatně. Dnešní právo zná jak úplné zbavování způsobilosti k právním úkonům, tak i její omezení. Z praktických zkušeností lze nicméně vysledovat, že velmi často dochází ke kompletnímu zbavování způsobilosti (takových osob je cca 25 tisíc). NOZ převrací koncepci tohoto institutu tak, že by měl být využíván pouze po zralé úvaze, tedy pouze tam, kde je to skutečně nezbytné krajní řešení a kde nelze použít některé z podpůrných opatření s tím, že nově umožňuje „pouze“ omezování svéprávnosti, nikoli úplné zbavení způsobilosti k právním úkonům. (Přičemž omezení je dnes využíváno více méně okrajově.) Soud tak bude muset ve svém **rozsudku přesně vymezit**, ke kterým právním jednáním je osoba omezovaná ve svéprávnosti ještě oprávněna a ke kterým už ne. Pravidlo stávajícího OZ, podle kterého soud omezení svéprávnosti změní, pokud se změní důvody, proč o něm bylo rozhodnuto, anebo zruší, pokud tyto důvody odpadnou, zůstává zachováno (§ 10 odst. 3 OZ).

Soud tedy může svéprávnost omezit jen v rozsahu, v jakém není osoba schopna právně jednat (§ 57/1 NOZ). Důvodová zpráva k NOZ také zdůrazňuje, že soud nemůže omezit způsobilost člověka k protiprávním činům: ta musí být posouzena pro jednotlivé případy individuálně. Jednání, které nespadá do oblasti práva, není nikterak regulováno. Osoba, která je jinak omezena ve svéprávnosti pro určité právní otázky, si může o otázkách, které do této oblasti nespadají (například volba místa bydliště), rozhodnout sama.

Soud při rozhodování o omezení svéprávnosti musí vyvinout potřebné úsilí, aby zjistil názor člověka, o jehož svéprávnosti rozhoduje. Soud může omezit svéprávnost také v souvislosti s provedením určité záležitosti a to pouze na dobu nutnou k jejímu vyřízení. NOZ výslovně v § 57/2 stanoví, že obtíže člověka dorozumívat se, nemohou být samy o sobě důvodem k omezení svéprávnosti.

Rozhodnutí o omezení svéprávnosti **nezbavuje člověka práva jednat v běžných záležitostech každodenního života**, jako je například nákup potravin

v obchodě (§ 64 NOZ). Také bude-li opatrovanec jednat samostatně, ač v daném případě nemohl jednat bez opatrovníka, lze jeho jednání prohlásit za neplatné, jen způsobí-li mu újmu (§ 65 odst. 1 NOZ). Stejně tak platí, že pokud opatrovanec jednal samostatně, ač nemohl, považuje se jeho chování za platné, pokud jej schválil dodatečně buď opatrovník, nebo sám jednající poté, co nabyl svéprávnosti.

Při výběru opatrovníka přihlédne soud k přáním opatrovance, k jeho potřebě i k podnětům osob opatrovanci blízkých, sledují-li jeho prospěch, a dbá, aby výběrem opatrovníka nezaložil nedůvěru opatrovance k opatrovníkovi (§ 62 NOZ). Opatrovnictví je vykonáváno zásadně zadarmo, pouze má-li opatrovník povinnost spravovat opatrovanci jmění, lze mu přiznat odměnu, o jejíž výši rozhodne soud.

Podle NOZ, spravuje-li opatrovník, popř. zákonný zástupce, jmění zastoupené osoby, pak mu náleží pouze běžná správa jmění. Nejedná-li se o běžnou správu jmění, pak bude zapotřebí k danému úkonu souhlasu soudu. Je rovněž možné, aby měla osoba krom „klasického“ opatrovníka své osoby, také zvláštního opatrovníka pro správu jmění nebo jeho části. Soud může v průběhu řízení o omezení svéprávnosti svěřit třetí osobě provedení určitých jednotlivých právních jednání nebo správu majetku, je-li to nutné, aby se zabránilo závažné újmě. (§ 58 NOZ) Opatrovník však vždy musí jednat v souladu s vůlí opatrovance.

1.6 Procesní promítnutí změn navrhovaných v NOZ:

Řízení o některých podpůrných opatřeních a řízení ve věcech svéprávnosti (§ 31 – 51 zákona o zvláštních řízeních soudních (dále „ZŘS“))

V souvislosti s přijetím NOZ pracuje nyní MSP též na doprovodné legislativě, která reaguje na nové předpisy soukromého práva s cílem uvést je v život.⁹

⁹ K doprovodné legislativě sepsala autorka této části příspěvku jako spoluautorka 2 texty, jeden popularizační a druhý odbornější, ze kterých v této kapitole vychází a které používá. Jedná se o tyto texty:

Korbel, F., Prudíková D. (2013): Ministerstvo spravedlnosti dokončilo doprovodnou legislativu k rekodifikaci soukromého práva, Právní rádce 1/2013, s. 28 – 31.

Korbel, F., Prudíková, D. (2013): Odkládat kodex není důvod, Lidové noviny, 12.1.2013.

Doprovodnou legislativu tvoří pět hlavních zákonů:

- Zákon o zvláštních řízeních soudních s 512 paragrafy
- Novela OSŘ s 392 novelizačními body a s doprovodnými novelami zákona o soudních poplatcích, zákona o státním zastupitelství, SŘS a zákona o VSÚ
- Novela insolvenčního zákona s 357 novelizačními body a s doprovodnou novelou zákona o insolvenčních správcích
- Nový rejstříkový zákon, který upravuje veřejné rejstříky právnických (a podnikajících fyzických) osob ve vazbě na § 120 NOZ, který čítá 108 paragrafů
- Velký doprovodný zákon, který novelizuje dalších 124 zákonů

Samostatně se připravují ještě změny daňové legislativy, zákony související s vnitřní správou v gesci Ministerstva vnitra a nový katastrální zákon.

Jedná se bezesporu o velký balík změn; nicméně jde více méně o změny technické, které vyplývají z již platného, byť dosud neúčinného nového občanského zákoníku.¹⁰

Z pohledu fyzických osob a svéprávnosti jsou nejdůležitější související změny v právu procesním. V rámci harmonizace procesních předpisů s novým soukromým právem dochází ke změně koncepce a k rozdělení úpravy civilních soudních řízení do dvou samostatných zákonů.

1.6.1 Rozdělení sporů a nespornů

Ministerstvo spravedlnosti navrhuje, že úprava civilního řízení bude rozdělena, obdobně jako tomu bylo v českém právním prostředí až do padesátých let minulého století,¹¹ na tzv. řízení sporná a nesporná. **Občanský soudní řád bude upravovat**

¹⁰ Zákony připravované na Ministerstvu spravedlnosti jsou momentálně projednávány v odborných útvarech na vládě, jednak v pracovních komisích, v únoru proběhne jednání Legislativní rady vlády. Cílem je, aby se celý balík těchto zákonů dostal na březnovou schůzi Poslanecké sněmovny a ta je stihla schválit do letních prázdnin. Všechny počítají s nabytím účinnosti k 1. lednu 2014, tedy stejně, jako NOZ.

¹¹ Přesně do 1.1.1951, do kdy byl účinný zákon o základních ustanoveních soudního řízení nesporného (100/1931 Sb.) upravující obecnou část nespornů a tzv. nesporný patent (zákon o soudním řízení v nesporných věcech právnických, 208/1854 ř. z.), který byl převzat z dob monarchie a upravoval jednotlivé typy nesporných

pouze řízení sporná a nový zákon o zvláštních řízeních soudních („ZŘS“) zahrne řízení nesporná a jiná zvláštní řízení, za podpůrného použití OSŘ.¹²

Toto řešení bylo vybráno za nejvhodnější legislativní formát skupinou expertů složenou z předních odborníků z oblasti civilního práva procesního a hmotného, která k tomuto účelu působí při Ministerstvu spravedlnosti. Obdobný model právní úpravy se uplatňuje například i v Německu či Rakousku.

Dosavadní úprava civilního procesu v OSŘ, kdy jsou spojena ustanovení řízení sporného i nesporného je dlouhodobě kritizována jako nekonceptní. Je tomu tak z více důvodů, z nichž hlavním jsou **odlišný účel a principy obou řízení**, které nutně vedou ke konstrukci množství výjimek pro nespory v rámci OSŘ. Výjimky se týkají zahájení řízení (v nesporech lze zahájit ex offo), dokazování (v nesporech musí soud dokazovat i nad rámec návrhů stran), vázanosti návrhem (v nesporech není soud vázán návrhem), ale i okruhu účastníků a jejich postavení, vedení řízení a dokazování, možnosti uzavřít smír, důsledků koncentrace řízení, přípravného jednání, doručování, charakteru rozhodnutí, přiznání náhrady nákladů řízení, rozhodování o opravných prostředcích aj. Nesporná řízení jsou rovněž vměstnána do § 175a – 200za OSŘ, což činí úpravu značně nepřehlednou. NOZ přitom počítá s daleko vyšším počtem nesporných řízení, než je tomu doposud.

1.7 Novelizace OSŘ

Novelou OSŘ se promítají změny, které přináší rekonstrukce soukromého práva. Podle důvodové zprávy jsou oba kodexy, občanský zákoník a občanský soudní řád komplementární, tzn. že se vzájemně doplňují, a nelze připustit, aby

řízení. Tyto předpisy existovaly vedle civilního řádu soudního (113/1895 ř. z.) upravujícího klasický sporný proces. K jejich zrušení a sjednocení došlo až přijetím zákona č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních a toto řešení převzal i dosud platný OSŘ.

¹² K rozdělení právní úpravy na řízení sporná a nesporná viz například Winterová, A.: K připravovaným změnám v civilním procesu, kritické a jiné poznámky, Právní rozhledy 23-24/2012, s. 836-840.

ve výsledku došlo k věcné či terminologické neshodě, resp. aby procesní úprava nepostačovala k ochraně subjektivních práv podle NOZ.

Změny v OSŘ lze rozdělit do čtyř oblastí:

- Změny vyvolané novou filosofií občanského práva
- Změny vyvolané souběžným přijetím ZŘS
- Změny vyvolané konkrétními instituty NOZ
- Terminologické změny

Ustanovení OSŘ reflektují vazbu na soukromé právo, osvojují si nové zásady a kladou větší důraz na vyjádření ochrany soukromých práv. Novela OSŘ ruší všechna zvláštní řízení (§ 175a až § 200za OSŘ), neboť jsou nově v ZŘS, s výjimkou řízení ve věcech obchodního rejstříku, které je upraveno zákonem o veřejných rejstřících. Dosáhne se tím odstranění nejen celé značně nesourodé a neorganicky začleněné hlavy páté třetí části OSŘ, ale i množství výjimek, které byly pro účely nespornů roztroušeny v celém zákoně. Tím dojde k žádoucímu zpřehlednění a zjednodušení OSŘ.¹³

Zákon o zvláštních řízeních soudních

Jak již bylo řečeno výše, OSŘ zůstane základním zákonem civilního procesu, vedle něj bude nicméně existovat zákon o ZŘS, který bude zákonem zvláštním stanovujícím odchylky.

ZŘS bude fungovat na následujících principech:

- **ZŘS je zákon zvláštní, fungující vedle OSŘ**
- **OSŘ upraví obecná pravidla pro sporná řízení, ZŘS upraví nesporná řízení a další zvláštní řízení v ZŘS konkrétně vyjmenovaná**
- **Úprava v ZŘS je minimalistická**, tj. maximálně využívá stávající text OSŘ, kde to lze.

¹³ Více ke změnám v OSŘ viz Korbel F., Prudíková D. (2013): Ministerstvo spravedlnosti dokončilo doprovodnou legislativu k rekodifikaci soukromého práva, Právní rádce 1/2013, s. 28 – 31.

- **Ustanovení OSŘ se na řízení podle ZŘS použijí podpůrně a zároveň vedle sebe.** To znamená, že obecná úprava procesu v ZŘS není komplexní a nemá za cíl nahradit obecná pravidla v OSŘ, nýbrž je pouze doplňuje. Říká-li ZŘS například, že řízení lze zahájit bez návrhu, není to ustanovení výlučné, ale doplňkové, neboť řízení lze zahájit i na návrh podle obecné úpravy v OSŘ, nevyplývá-li z povahy jednotlivých ustanovení něco jiného.

ZŘS dělí na pět částí:

- obecnou část
- zvláštní část
- řízení ve věcech rodinněprávních
- závěrečná ustanovení
- účinnost

Obecná část ZŘS upravuje základní ustanovení o řízení, jako je věcná a místní příslušnost soudu, přenesení příslušnosti, vymezení účastníků řízení a postavení státního zastupitelství, úpravu smíru, dohody o předmětu řízení, zvláštnosti doručování, předběžných opatření, zahájení řízení, zpětvzetí návrhu, zastavení řízení, jiného soudního roku, specifik jednání, průběhu řízení a dokazování, náhrady nákladů řízení, pořádkových sankcí, usnesení jako výchozí formy meritorního rozhodnutí, obecné závaznosti výroku rozhodnutí o osobním stavu a opravných prostředků.

Zvláštní část ZŘS, která nás v souvislosti s obecnou úpravou fyzických osob zajímá nejvíce, odráží hmotněprávní instituty NOZ a provádí je do procesních ustanovení. Zvláštní část ZŘS se člení na řízení upravující:

- Řízení o některých otázkách týkajících se fyzických osob
- Řízení o některých otázkách týkajících se právnických osob a svěřenského fondu
- Řízení o pozůstalosti
- Jiná řízení (např. řízení o úschovách, řízení o umoření listin, řízení ve věcech kapitálového trhu, řízení o nahrazení souhlasu zástupce ČAK

s prolomením mlčenlivosti advokáta, řízení o plnění povinností z předběžného opatření ESLP, řízení ve věcech voleb do rady zaměstnanců aj.)

Pro účely podporovaného rozhodování a rozhodování o svéprávnosti nás bude zajímat zejména část týkající se **řízení o některých otázkách týkajících se fyzických osob**, která přenáší do procesního práva **novinky z NOZ**. Doposud byla v OSŘ upravena pouze řízení o způsobilosti k právním úkonům, řízení o vyslovení přípustnosti převzetí nebo držení v ústavu zdravotnické péče, řízení opatrovnické, řízení o určení data narození nebo úmrtí a řízení o prohlášení za mrtvého. Ta zůstávají s podstatnými modifikacemi zachována a nově se doplňují další. Jde o řízení o některých podpůrných opatřeních, řízení o prohlášení člověka za nezvěstného či řízení o přivolení k zásahu do duševní a tělesné integrity člověka.

Řízení o některých podpůrných opatřeních začíná § 31 ZŘS, kde jsou vyjmenována jednotlivá řízení, v nichž soud bude rozhodovat o výše uvedených podpůrných opatřeních. Řízeními, se kterými počítá nový občanský zákoník, jsou řízení o splnění podmínky v předběžném prohlášení, řízení o změně nebo zrušení předběžného prohlášení, řízení o schválení smlouvy o nápomoci, řízení o odvolání podpůrce a řízení o schválení zastoupení členem domácnosti.

Následující § 32 ZŘS reflektuje hmotněprávní úpravu, kdy předběžné prohlášení je možné učinit formou veřejné listiny. Proto se navrhuje, že každý okresní soud je povinen toto předběžné prohlášení sepsat do protokolu. Pro případ, že bude učiněno prohlášení ohledně určení budoucího opatrovníka, je třeba, aby se do neveřejného seznamu vedeného podle jiného zákona zapsal údaj o tom, kdo prohlášení pořídil, kdo je povolán za opatrovníka a kdo veřejnou listinu sepsal.

Platí, že většina výše uvedených řízení lze zahájit jak na základě návrhu účastníka, tak i bez něj (ex officio). Jediným řízením, které mohou zahájit pouze strany smlouvy (tedy ne bez návrhu), je řízení o schválení smlouvy o nápomoci. Oprávněnými k podání tohoto návrhu jsou pak pouze strany smlouvy, tedy ten, kdo bude po účinnosti smlouvy podporovaným, a dále ten, kdo by měl být podpůrcem. Jiné osoby nejsou k podání návrhu legitimovány.

Jelikož soud v řízení o schválení smlouvy o nápomoci bude schvalovat smlouvu, je nezbytnou náležitostí návrhu její písemné vyhotovení. Není-li smlouva uzavřena v písemné formě, musí být podstatný obsah uzavírané smlouvy obsažen v návrhu na její schválení. (§ 33 odst. 2 ZŘS)

Dále se navrhuje upravit zjednodušený postup v řízení o schválení zastoupení členem domácnosti. Je navrhováno, aby v tomto řízení soud k projednání věci nařídil jednání jen tehdy, jestliže to navrhne účastník řízení, nebo je-li to nezbytné. (§ 34 ZŘS)

Dalším oddílem ZŘS je **řízení o svéprávnosti (§ 35 – 44 ZŘS)**. Oddíl začíná speciální úpravou místní příslušnosti, kdy se navrhuje, aby místně příslušným soudem byl obecný soud osoby, o jejíž svéprávnosti se rozhoduje. Pokud by osoba byla bez svého souhlasu umístěna v ústavní zdravotnické péči, navrhuje se, aby byl místně příslušný soud, v jehož obvodu je zdravotnické zařízení, ve kterém je tato osoba umístěna.

Řízení o svéprávnosti může být zahájeno na návrh nebo i bez návrhu. (§ 36 ZŘS) Protože ZŘS nepožaduje, aby navrhovatel prokázal právní zájem na podaném návrhu, navrhuje se zakotvit úpravu ochrany proti nedůvodným návrhům. Konkrétně se navrhuje umožnit soudu, aby mohl uložit navrhovateli, nejde-li o návrh podaný státním orgánem nebo zdravotnickým zařízením, povinnost předložit do přiměřené lhůty lékařské vysvědčení o duševním stavu osoby, o jejíž svéprávnost se jedná. Pokud nebude toto lékařské vysvědčení předloženo, soud řízení zastaví. Návrh na zrušení nebo změnu rozhodnutí, kterým bylo rozhodnuto o omezení svéprávnosti, může podat i ten, komu byla omezena svéprávnost.

Další ustanovení upravuje zastoupení fyzické osoby, o jejíž svéprávnost se jedná, které vychází, stejně jako procesní úprava průběhu řízení o svéprávnosti, ze stávajícího znění OZ. Posuzovaný je oprávněn se v řízení nechat zastupovat zmocněncem, v případě, že si žádného nezvolí, jmenuje mu soud opatrovníka. Soud může při dokazování upustit od výslechu posuzovaného, nelze-li tento výslech provést, nebo pokud by posuzovanému hrozila zdravotní újma.

Posouzení mírnějších opatření podle § 40 ZŘS navazuje na § 55/2 NOZ

a podporuje zásadu proporcionality: má-li soud za to, že vzhledem k zájmům posuzovaného postačuje mírnější a méně omezující opatření, může v průběhu řízení rozhodnout o schválení smlouvy o nápomoci, schválení zastoupení členem domácnosti nebo jmenování opatrovníka.

V řízení o omezení i vrácení svéprávnosti rozhoduje soud rozsudkem, přičemž v rozsudku, jímž se omezuje svéprávnost, musí soud výslovně vymezit, v jakém rozsahu je způsobilost posuzovaného samostatně právně jednat omezena (§ 41 ZŘS). Specifická ustanovení se věnují doručování, možnosti rušení pravomocného rozsudku i bez pomoci mimořádných opravných prostředků a nákladům řízení.

Po řízeních ve věcech svéprávnosti se právní předpis týká **řízení ve věcech opatrovnických** (§ 45 až 51 ZŘS). Navrhovaná úprava veskrze vychází ze stávajících § 192 a 193 OSŘ. Hlavní novinou uvedeného řízení je povinnost soudu spojit řízení ve věcech opatrovnických s řízením o omezení svéprávnosti. Jak uvádí i důvodová zpráva k návrhu zákona, dosavadní právní úprava nedůvodně požadovala, aby tato řízení na sebe časově navazovala, ačkoliv by o jejich předmětu mělo být rozhodnuto v jeden okamžik. Navrženými ustanoveními se docílí toho, že o ustanovování opatrovníka bude rozhodováno současně s omezením svéprávnosti. Touto změnou dojde ke zvýšení ochrany práv osob, kterým bude svéprávnost omezována.

2. OPATROVNICTVÍ ČLOVĚKA, OPATROVNICKÁ RADA

Mgr. Kateřina Smolíková

2.1 Obecné zásady

Úprava opatrovnictví člověka byla zařazena již v návrhu nového občanského zákoníku, k němuž probíhalo připomínkové řízení v roce 2008. V průběhu tohoto připomínkového řízení přišly připomínky k této části s poukazem na připravovanou Úmluvu o právech osob se zdravotním postižením (dále jen „úmluva“), jež byla následně ratifikována na podzim r. 2010 jako zák. č. 10/2010 Sb. Již v roce 2008 však bylo zřejmé, že má-li být navrhovaný občanský zákoník předpisem současným, musí na nejnovější trendy reagovat. Proto byla část kodexu upravující omezování svéprávnosti člověka přepracována ve spolupráci s autory předmětných připomínek tak, aby byla uvedena do souladu s výše uvedenou úmluvou.

Článek 1 této úmluvy stanoví okruh osob, jichž se úmluva týká.

Čl.1

Osoby se zdravotním postižením zahrnují osoby mající dlouhodobé fyzické, duševní, mentální nebo smyslové postižení, které v interakci s různými překážkami může bránit jejich plnému a účinnému zapojení do společnosti na rovnoprávném základě s ostatními.

Mezi osoby mající dlouhodobé postižení se v souladu s Mezinárodní klasifikací nemocí řadí také osoby závislé, a to jak na psychotropních látkách (poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním psychoaktivních látek, F10-F19), tak také na hraní (tzv. patologické hráčství, F63.0). Stejně široce vnímá osoby se zdravotním postižením také nový občanský zákoník (dále jen „NOZ“)

Oproti dosavadnímu postupu vůči osobám, o jejichž svéprávnosti (způsobilosti k právním úkonům) je rozhodováno, se přístup k nim vlivem úmluvy mění. Úmluva požaduje, aby práva a povinnosti každého byly co nejvíce šetřeny a aby se vždy vycházelo primárně z potřeb daného člověka. Konkrétní člověk, způsob jeho omezení a jeho životní potřeby jsou východiskem pro rozhodování. Obdobné

principy pak jsou kodifikovány také v NOZ. Jedním z důsledků je skutečnost, že oproti současnosti nebude podle NOZ (v souladu s úmluvou) možné člověka jeho svéprávnosti zbavit. Vždy bude možné ji pouze omezit. Každý zásah do svéprávnosti člověka pak musí soud nejpozději každé 3 roky přezkoumat.

Při zapracování úmluvy bylo třeba přijmout odlišný způsob nazírání na prostředky, jež mají být používány vůči lidem, o jejichž svéprávnosti má být rozhodováno. Úmluva obecně vyžaduje, aby jakékoli zásahy do práv člověka byly co nejméně invazivní. Vždy je na soudu, aby hledal řešení, které co nejméně zasahuje do práv daného člověka.

NOZ takových možností nabízí několik. Jak již bylo uvedeno v první části textu, soudu může při jeho rozhodování pomoci tzv. předběžné prohlášení, ve kterém osoba, která toto předběžné prohlášení činí, vyjadřuje svoji vůli pro případ, že již nebude schopna o svých záležitostech v některých situacích rozhodovat (typicky toto prohlášení sepíše osoba, v jejíž rodinné anamnéze, jsou různé typy stařecké demence či Alzheimerovy nemoci, nebo naopak osoba vykonávající riskantní zaměstnání či mající riskantního koníčka – závodník Formule 1, mechanik na sloupech vysokého napětí).

Opatřeními, která může soud využít před tím, než člověka omezí v jeho svéprávnosti, jsou:

nápomoc při rozhodování

zastoupení členem domácnosti

ustavení opatrovníka bez omezení svéprávnosti

Jak již bylo řečeno, ode dne účinnosti NOZ nebude možné člověka svéprávnosti zcela zbavit. Vždy musí člověku zůstat alespoň právo na správu běžných záležitostí – běžný nákup, přeprava hromadnou dopravou atd. Rozsah omezení svéprávnosti musí být stanoven v rozhodnutí soudu, a to taxativně. Bude se tak zpravidla jednat o omezení částky, s níž může člověk nakládat (s tím, že musí být vyřešeno placení nájmu a dalších pravidelných plateb), o rozhodnutí, zda je osoba schopna dohlédnout důsledků spojených s případným dědictvím, a dále mnoho různých úkonů spojených s rodinným životem (§ 673, 780, 812, 865 odst. 2, § 868 odst. 2

NOZ), tedy je-li schopna uzavřít manželství, je-li jí ponechána případná rodičovská odpovědnost či právo na péči o dítě a osobní styk s ním.

Kromě zásad, na kterých je vystavěna úmluva, se úpravou omezování svéprávnosti prolínají také obecné zásady NOZ vyjádřené v jeho úvodních ustanoveních. Nejzásadnějším pro úpravu zásahů do svéprávnosti člověka je ustanovení § 3¹⁴⁾, jež klade důraz na osobnost člověka a jeho přání.

Zákoník vychází z úcty k člověku bez ohledu na jeho rozumovou vyspělost, pohlaví či zájmy (samozřejmě pokud jeho zájmy objektivně neškodí jiným). Výslovně v § 3 odst. 2 písm. c) říká, že nikdo nesmí pro nedostatek rozumu nebo pro závislost svého postavení utrpět nedůvodnou újmu. Zároveň však v témže ustanovení ošetřuje i druhou stranu – nikdo nesmí z vlastní neschopnosti těžit k újmě druhých.

Všechny tato pravidla jsou patrná i v úpravě podpůrných opatření a v úpravě opatrovnictví. Také zde je kladen důraz především na toho, o jehož práva se jedná, na jeho vůli, přání a potřeby. Z těch se vychází a nejsou-li na objektivní bezdůvodnou újmu jiným, není důvod mu je odpírat, ale naopak hledat prostředky, jak mu pomoci při jejich naplňování.

¹⁴ § 3

(1) *Soukromé právo chrání důstojnost a svobodu člověka i jeho přirozené právo brát se o vlastní štěstí a štěstí jeho rodiny nebo lidí jemu blízkých takovým způsobem, jenž nepůsobí bezdůvodně újmu druhým.*

(2) *Soukromé právo spočívá zejména na zásadách, že*

- a) *každý má právo na ochranu svého života a zdraví, jakož i svobody, cti, důstojnosti a soukromí,*
- b) *rodina, rodičovství a manželství požívají zvláštní zákonné ochrany,*
- c) *nikdo nesmí pro nedostatek věku, rozumu nebo pro závislost svého postavení utrpět nedůvodnou újmu; nikdo však také nesmí bezdůvodně těžit z vlastní neschopnosti k újmě druhých,*
- d) *daný slib zavazuje a smlouvy mají být splněny,*
- e) *vlastnické právo je chráněno zákonem a jen zákon může stanovit, jak vlastnické právo vzniká a zaniká, a*
- f) *nikomu nelze odeprít, co mu po právu náleží.*

(3) *Soukromé právo vyvěrá také z dalších obecně uznaných zásad spravedlnosti a práva.*

2.2 Opatrovnictví člověka

Opatrovnictví člověka je speciálním institutem k ochraně práv člověka při jeho snížené schopnosti sám právně jednat. Úprava opatrovnictví je systematicky oddělena od Podpůrných opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat, které je upraveno v Části první, Hlavě II (Osoby), Dílu 2 (Fyzické osoby).

Opatrovnictví je upraveno také v Části první, jedná se však o Hlavu III (Zastoupení), Díl 3 (Zákonné zastoupení a opatrovnictví).

Díl 3 je dále členěn na 3 oddíly:

- obecná ustanovení (§ 457- 464 NOZ)
- opatrovnictví člověka – zde je upravena také opatrovnická rada (§ 465-485 NOZ)
- opatrovnictví právnické osoby (§ 486-488 NOZ).

Zákoník důsledně rozlišuje mezi zákonným zastoupením a opatrovnictvím, když první vzniká ze zákona (zpravidla narozením dítěte a trvá do jeho zletilosti, případně do jeho emancipace -přiznání jeho svéprávnosti) a druhé pak vzniká rozhodnutím soudu.

Smyslem zákonné úpravy zastupování či opatrovnictví člověka je ochrana zájmů zastupovaného a ochrana jeho práv, podpora zastupovaného při jejich naplňování a při jeho snaze dosáhnout svého štěstí. Je zde tedy patrné prolínání zásad vyjádřených v § 3 NOZ. Zastupování nebo opatrovnictví je tedy službou osobě, která je zastupována nebo jíž je jmenován opatrovník.

Zákonný zástupce ani opatrovník nejsou oprávněni jednat v záležitostech osobnostních práv, konkrétně v záležitostech týkajících se:

- vzniku a zániku manželství
- výkonu rodičovských povinností a práv
- pořízení pro případ smrti nebo prohlášení o vydědění a jejich odvolání

2.3 Vyhodnocení potřeb osoby opatrovance

Způsobilosti k právním úkonům nabývá jedinec dovršením 18 let. Do sféry způsobilosti k právním úkonům spadá např. uzavírání smluv, pronájem majetku, přebírání finančních závazků, uzavírání sňatků a celá řada dalších důležitých právních úkonů.

Proto je důležité postupovat velice opatrně v případech omezování nebo dokonce zbavení způsobilosti k právním úkonům. Jde o to vyhodnotit potřeby osoby, která má být omezena ve výkonu způsobilosti k právním úkonům tak, aby byly skutečně chráněny její zájmy a nezpůsobilo toto omezení neadekvátní zásah do práv tohoto jedince. V praxi se mnohdy stává, že omezení způsobilosti k právním úkonům zasahuje mnohem více do práv opatrovance, než ochrana jeho zájmů skutečně vyžaduje. Často vede k izolaci takového člověka a vyloučení z prostředí jeho přirozené komunity.

Mnozí z těch, kteří jsou zcela zbaveni způsobilosti k právním úkonům, jsou schopni samostatně vést domácnost, chodí do práce, jsou do značné míry schopni si obstarat věci související s běžným životem. Přílišné omezení způsobilosti vede k demotivaci těchto lidí, brání jim vést do jisté míry „normální život“. Stávají se více závislí na pomoci svého okolí, ztrácí kontakt s realitou a postupně místo toho, aby rozvíjeli své zkušenosti a dovednosti, upadají do izolace.

V soudních řízeních dochází k řadě nedopatření způsobených znaleckými posudky, které vycházejí z chybných podkladů a k nimž by nedocházelo, pokud by byla vyslechnuta vyšetřovaná osoba. Dalším problémem je výčet omezení, kde by se mělo spíše vycházet z negativního výčtu a tedy principu, že všechno co není obsaženo v tomto výčtu je automaticky povoleno. Pozitivní výčet omezení vede k neadekvátnímu omezení práv a potřeb takto postiženého člověka.

Často se také setkáváme u klientů ústavů sociální péče s praxí, kdy je celá řada lidí zbavena zcela způsobilosti k právním úkonům, ačkoli úroveň jejich rozumových schopností tomu neodpovídá. Opatření o právním zastupování by mělo být pečlivě váženo, pokud výkon práv je možný s odpovídající podporou. V případech, kdy je takové opatření nutné, mělo by být přiměřené individuálním okolnostem a potřebám dotyčného člověka. Toto opatření by však nemělo dospělé lidi s mentálním postižením automaticky omezovat žít běžný život, účastnit se voleb, uzavírat sňatky atd.

Opatrovník by si měl být vědom, že zastupuje zájmy opatrovance a dbát na jeho zájmy. Snažit se o co největší účast na rozhodnutích ovlivňujících jeho život. Měl by chránit jeho zájmy a prosazovat jeho přání. Respektování vůle opatrovance však musí mít také své hranice. Opatrovník nesmí respektovat jeho přání, pokud hrozí, že dojde k nějaké újmě opatrovance nebo porušení zákona.

Potřeby opatrovance mohou být respektovány pouze tehdy, pokud v dostatečné míře participuje na rozhodnutích souvisejících s naplňováním jeho práv a současně je omezován ve způsobilosti k právním úkonům pouze v nezbytné míře.

V praxi se opatrovník stará o potřeby opatrovance související se zajištěním osobních dokladů (občanský průkaz, rodný list,) pomáhá vyřizovat záležitosti týkající se bydlení, zajišťuje stravu, léky, hospodaří s finančními prostředky opatrovance, zajišťuje uplatňování nároku na sociální dávky atd. podstatné je, aby opatrovanci byl zachován co možná největší podíl na rozhodování v těchto záležitostech v míře odpovídající jeho možnostem.

2.3.1 Důvody opatrovnictví

Opatrovník je obecně jmenován ve dvou odlišných situacích:

1. je-li to potřeba k ochraně zájmů člověka,
2. vyžaduje-li to veřejný zájem.

V prvním případě se jedná o osobu známou, jejíž pobyt je znám, které bude tímto opatřením zasaženo do jejích práv, případně se bude jednat o důsledek zásahu do svéprávnosti (opatrovník bude jmenován zároveň s rozhodnutím o omezení svéprávnosti).

V druhém případě se však jedná o ochranu práv třetích osob, v důsledku tedy o ochranu veřejného zájmu, a to v situacích, kdy je třeba znát vůli člověka, ale tento člověk není při použití dostupných prostředků dohledatelný.

Opatrovník je tedy jmenován zejména v následujících případech (§ 465 NOZ):

- pokud je člověk omezen ve svéprávnosti
- pokud je člověk neznámého pobytu
- neznámému člověku zúčastněnému při určitém právním jednání
- pokud se jedná o osobu, již zdravotní stav působí potíže při správě jmění nebo hájení práv

Tento výčet však není taxativní, je možné jmenovat opatrovníka i z jiných důvodů, zejména pak na žádost toho, kdo se má stát opatrovancem. Je však důležité, aby před rozhodnutím o jmenování opatrovníka soud posoudil, zda nepostačí mírnější opatření, které by vždy mělo být preferováno (viz podpůrná opatření).

V případě, že se jedná o člověka, jenž je neznámým nebo jehož pobyt je neznámým, pak je opatrovník nezbytný k ochraně veřejného zájmu a žádné mírnější opatření není možné.

2.3.2 Druhy opatrovníků

Opatrovníky lze dělit z několika úhlů pohledu:

Dělení z hlediska důvodů jeho jmenování:

- Opatrovník při plné svéprávnosti
- Opatrovník při omezené svéprávnosti
- Opatrovník pro správu jmění
- Opatrovník nezletilého dítěte (upraveno v části druhé NOZ – rodinné právo)
- Kolizní opatrovník

Dělení z hlediska vztahu k opatrovanci

- Příbuzný nebo osoba blízká
- Veřejný opatrovník

Dělení z hlediska osoby opatrovníka

- Fyzická osoba
- Právnícká osoba

2.3.3 Rozhodnutí o jmenování opatrovníka

Zásadním zásahem soudu do právní osobnosti člověka je jeho rozhodování tom, zda člověka omezí v jeho svéprávnosti nebo zda zvolí mírnější opatření. Pokud rozhodne, že je nezbytné svéprávnost omezit, pak zároveň s tímto rozhodnutím musí také jmenovat opatrovníka. Osoba, která bude jmenována opatrovníkem, výrazným způsobem ovlivní následující život opatrovance. Je proto třeba, aby se při jeho výběru soud co možná nejvíce snažil dbát přání opatrovance. Prvním vodítkem pro soud bude opatrovancova vůle, kterou v tomto směru projeví. Také proto NOZ požaduje, aby soud osobu, již má být zasaženo do svéprávnosti, zhlédl (výjimkou je, brání-li tomu nepřekonatelná překážka – např. neznámý pobyt). Dalším požadavkem vyjádřeným v NOZ je, aby soud vyvinul potřebné úsilí pro to, aby zjistil názor člověka, o jehož svéprávnosti se jedná, a to za využití takového

způsobu dorozumívání, který si daný člověk zvolí. Dalším vodítkem může být také opatrovancovo předběžné prohlášení a vůle, kterou v něm vyjádřil před tím, než se rozsah či stupeň jeho neschopnosti zhoršil natolik, že není schopen postarat se o své záležitosti sám. Dále soud přihlédne k potřebám opatrovance a v neposlední řadě také k podnětům osob, které jsou opatrovanci blízké (v tom případě je však třeba brát v úvahu také pohnutky těchto osob).

Opatrovníkem pak nelze jmenovat osobu, která sama není plně svéprávná ani osobu, jejíž zájmy jsou v rozporu se zájmy opatrovance. Dále NOZ nepovoluje jmenovat opatrovníkem provozovatele zařízení, kde opatrovanec pobývá nebo které mu poskytuje služby, nebo osobu závislou na takovém zařízení (§ 63 NOZ).

Důležité pravidlo je, že o jmenování opatrovníka musí soud rozhodnout nejpozději s rozhodnutím o omezení svéprávnosti (§ 62 NOZ).

Soud určí každému opatrovanci jednoho opatrovníka. Více opatrovníků lze jmenovat pouze v případě, že se jedná také o správu jmění nebo jeho části. Pro správu jmění lze jmenovat zvláštního opatrovníka nebo opatrovníky. Jmenuje-li soud více opatrovníků a nestanoví-li ve svém rozhodnutí, ve kterých záležitostech může který z nich jednat samostatně, platí, že jednají společně. Stále však platí, že ve všech záležitostech netýkajících se správy jmění opatrovance zastupuje opatrovance opatrovník jmenovaný soudem jako „obecný opatrovník“. Ten opatrovance zastupuje také před soudem, a to i v případě, že se jedná o záležitost spojenou se spravovaným jměním.

V rozhodnutí o jmenování opatrovníka musí soud určit okruh oblastí, v nichž je opatrovník oprávněn jednat za opatrovance. Jak bylo uvedeno výše, pro správu všech okruhů záležitostí, s jejichž výkonem má opatrovník opatrovanci pomáhat, jmenuje soud jednoho opatrovníka. Výjimkou je správa jmění, pro niž může být jmenován opatrovník odlišný nebo dokonce více opatrovníků.

V rozhodnutí musí být dále určeno, zda může opatrovník jednat samostatně nebo pouze s opatrovancem. Tento výrok může být dále členěn tak, že opatrovník může jednat samostatně pouze v některých životních situacích, zatímco v jiných může jednat pouze s opatrovancem. I toto je způsob, jak vzít v úvahu individualitu

opatrovance a jeho schopnosti. Stále je třeba vycházet z předpokladu, že opatrovník je osobou, jež má opatrovanci pomáhat v situacích, které jsou pro něj obtížné, a nikoli vzít jeho život bezdůvodně do svých rukou bez ohledu na vůli opatrovance, je-li opatrovanec schopen svoji vůli projevat.

Dalším oprávněním soudu je možnost vyhradit si záležitosti, o nichž může za opatrovance rozhodovat pouze on.

Povinnosti opatrovníka

Mezi opatrovníkovy povinnosti patří zejména povinnost udržovat s opatrovancem pravidelné spojení, a to vhodným způsobem a v potřebném rozsahu, projevat o opatrovance skutečný zájem, dbát o opatrovancův zdravotní stav, dbát o naplňování opatrovancových práv a chránit jeho zájmy a vysvětlovat mu povahu a následky rozhodnutí o opatrovancových záležitostech (§ 466 NOZ). V podstatě by stačila povinnost projevat o opatrovance skutečný zájem, protože vše ostatní z toho víceméně vyplývá, je však vhodné alespoň některé věci vypíchnout, aby se neopominuly.

Omezení opatrovníka

Činnost opatrovníka je omezena v několika ohledech a dvěma způsoby. Některá rozhodnutí nesmí opatrovník učinit bez souhlasu soudu. V případě, že je zřízena opatrovnická rada, jsou pak definována konkrétní rozhodnutí, která nesmí opatrovník učinit bez souhlasu této opatrovnické rady. Jak soud, tak opatrovnická rada si mohou do své pravomoci vyhradit i jiná rozhodnutí než ta, jež jim vyhradil NOZ.

a) Omezení opatrovníka - soudem

§ 483

(1) Neschválil-li to soud, nesmí opatrovník vyslovit souhlas se změnou osobního stavu opatrovance.

(2) Spravuje-li opatrovník opatrovancovo jmění, nesmí bez souhlasu soudu, nerozhodl-li soud o dalších omezeních,

- a) *zavázat opatrovance k plnění některému z členů opatrovnické rady nebo osoby tomuto členu blízké,*
- b) *nabýt pro opatrovance nemovitou věc nebo podíl na ní, ani opatrovancovu věc nemovitou věc nebo podíl na ní zcizit či zatížit,*
- c) *nabýt pro opatrovance obchodní závod, podíl na obchodním závodu nebo podíl na právnické osobě, ani tento majetek zcizit nebo zatížit; to neplatí, jedná-li se o nabytí účastnických nebo podobných cenných papírů zajišťujících bezpečný výnos,*
- d) *uzavřít za opatrovance smlouvu zavazující ho k trvajícím nebo opakovanému plnění na dobu delší než tři roky,*
- e) *odmítnout dědictví nebo jiné plnění z pozůstalosti, nebo*
- f) *zavázat opatrovance k bezúplatnému plnění jiné osobě, ledaže se jedná o dar poskytnutý k obvyklé příležitosti podle zásad slušnosti v přiměřeném rozsahu a opatrovanec je schopen úsudku a projevil s darem souhlas.*

(3) Bez zřetele na ustanovení odstavce 2 opatrovník nesmí, neschválil-li to soud, naložit s majetkem opatrovance, jedná-li se o

- a) *nabytí nebo zcizení majetku v hodnotě převyšující částku odpovídající pětisetnásobku životního minima jednotlivce podle jiného právního předpisu,*
- b) *nabytí nebo zcizení majetku převyšující jednu polovinu opatrovancova majetku, ledaže tato polovina představuje hodnotu jen nepatrnou a nejedná se o věc, která je pro opatrovance věcí zvláštní obliby, nebo*
- c) *přijetí nebo poskytnutí půjčky, úvěru nebo jistoty v hodnotách uvedených pod písmenem a) nebo b).*

(4) Soud si před rozhodnutím podle odstavců 1 až 3 vyžádá stanovisko opatrovnické rady. Nesdělí-li opatrovnická rada soudu stanovisko v přiměřené lhůtě, potom soud rozhodne sám.

b) Omezení opatrovníka - opatrovnická rada

§ 480

(1) Bez souhlasu opatrovnické rady nesmí opatrovník rozhodnout o:

- a) *změně bydliště opatrovance,*

b) umístění opatrovance do uzavřeného ústavu nebo podobného zařízení v případě, kdy to zdravotní stav opatrovance zjevně nevyžaduje, nebo

c) zásazích do integrity opatrovance, nejedná-li se o zákroky bez závažných následků.

(2) Bez souhlasu opatrovnické rady nesmí opatrovník naložit s majetkem opatrovance, jedná-li se o

a) nabytí nebo zcizení majetku v hodnotě převyšující částku odpovídající stonásobku životního minima jednotlivce podle jiného právního předpisu,

b) nabytí nebo zcizení majetku převyšující jednu třetinu opatrovancova majetku, ledaže tato třetina představuje hodnotu jen nepatrnou, nebo

c) přijetí nebo poskytnutí zápůjčky, úvěru nebo jistoty v hodnotách uvedených v písmenu a) nebo b),

ledaže se k takovým rozhodnutím vyžaduje i souhlas soudu.

(3) Je-li to v zájmu opatrovance, může se opatrovnická rada usnést, jaká další rozhodnutí opatrovníka o opatrovanci podléhají jejímu souhlasu; taková usnesení nesmí omezovat opatrovníka nad míru přiměřenou okolnostem.

2.3.4 Soupis jmění

Opatrovník je povinen vyhotovovat soupis jmění opatrovance a každé vyúčtování doručit opatrovanci, opatrovnické radě a soudu. První soupis jmění učiní do 2 měsíců od svého jmenování. Dále pak vyhotoví vyúčtování každý rok vždy do 30. června. Opatrovník nebo opatrovnická rada může navrhnout soudu, aby opatrovníkovi uložil povinnost vyhotovit mimořádné vyúčtování (vyúčtování je opět nutno doručit opatrovanci, opatrovnické radě a soudu). Opatrovník, jehož funkce končí, vyhotoví konečné vyúčtování správy jmění, které doručí opatrovanci, opatrovnické radě a soudu, popřípadě také dalšímu opatrovníkovi nebo soudnímu komisaři jmenovanému v řízení o dědictví.

2.4 Opatrovnická rada

Opatrovnická rada je nový institut zavedený NOZ. Je upravena v § 472 a násl. Opatrovnická rada je orgánem, který funguje vedle opatrovníka. Výše bylo uvedeno, v jakých záležitostech je opatrovník v případě, že je ustavena opatrovnická rada, povinen vyžádat si její souhlas (zejména v zásadních do života člověka, tedy při změně bydliště, zásahu do integrity opatrovance, nebo o zásadní nakládání s majetkem opatrovance).

Žádost o ustavení opatrovnické rady může poté, co byl dotčené osobě jmenován opatrovník, dát buď opatrovanec, osoba jemu blízká, nebo právnická osoba, jejíž hlavní činnost spočívá v péči o osoby se zdravotním postižením a v ochraně jejich zájmů. Žádost se podává opatrovníkovi, který musí svolat schůzi osob opatrovanci blízkých do 30 dnů od obdržení této žádosti. Pokud schůze není svolána, svolá ji soud, a to i bez návrhu.

Této schůze se může zúčastnit opatrovanec, každá osoba opatrovanci blízká, jeho přátelé, a to i když nebyli pozváni. Právnická osoba, jež se může účastnit schůze osob blízkých, musí navíc oproti podmínkám, za kterých může navrhnout svolání schůze osob blízkých, působit v České republice nepřetržitě alespoň 3 roky a být s opatrovancem v pravidelném spojení alespoň 3 měsíce.

Na schůzi osob opatrovanci blízkých se volí opatrovnická rada, která musí mít alespoň 3 členy. Tito jsou voleni většinou přítomných osob a při volbě členů (případně také náhradníků) se hledí na to, aby byly rovnoměrně zastoupeny všechny okruhy osob, jež se mohou účastnit schůze osob opatrovníkovi blízkých. Osoba, která se má stát členem opatrovnické rady, musí o opatrovance projevovat dlouhodobý zájem, musí být schopna tento zájem projevovat i do budoucna a její zájmy se nesmí křížit se zájmy opatrovance.

Členové opatrovnické rady jsou voleni na dobu neurčitou.

Soud může na návrh opatrovníka, nebo kterékoli osoby oprávněné k účasti na schůzi nebo i bez návrhu prohlásit volbu člena či náhradníka za neplatnou, hrozí-li v důsledku porušení zákona opatrovancovi újma. V takovém případě nařídí novou volbu, případně pozastavení výkonu práv člena opatrovnické rady.

2.4.1 Právomoci opatrovnické rady

Mezi pravomoci opatrovnické rady patří:

- dohled nad opatrovníkem
- změna podstatných záležitostí opatrovance
- majetkové záležitosti nikoli malého významu
- další oblasti, které si do své působnosti vyhradí

(kteroukoli z těchto oblastí si může vyhradit do své pravomoci soud)

2.4.2 Usnášení opatrovnické rady

Opatrovnická rada je usnášeníschopná, je-li přítomna většina jejích členů. Má-li ovšem opatrovnická rada pouze 3 členy, pak musí být přítomni všichni tři. Opatrovnická rada se musí sejít nejméně jednou za rok. Jednání rady svolává její předseda, opatrovník, případně kterýkoli její člen nebo soud na návrh osoby, která osvědčí vážný zájem o opatrovance. Opatrovnická rada přizve na své jednání také opatrovance a opatrovníka.

Na svých jednáních rozhoduje většinou přítomných členů. Ze zasedání opatrovnické rady se pořizuje zápis, který obsahuje minimálně informace o tom, kdy proběhlo jednání, kdo byl přítomen, jaká rozhodnutí byla přijata, kdo proti rozhodnutí podal protest a kdo zápis pořídil. Tento zápis doručí předseda opatrovnické rady opatrovníkovi a soudu.

Rozhodnutí opatrovnické rady je možné zrušit rozhodnutím soudu. Návrh soudu na zrušení rozhodnutí opatrovnické rady může podat ten, kdo pro rozhodnutí nehlasoval, opatrovanec, opatrovník nebo právnická osoba, jejíž hlavní činností je péče o osoby se zdravotním postižením, která působí v ČR nepřetržitě alespoň 3 roky a byla s opatrovancem v pravidelném spojení alespoň 3 měsíce. Návrh na zrušení rozhodnutí musí být podán do 15 dnů od přijetí rozhodnutí. V případě, že soud rozhodnutí opatrovnické rady zruší, nahradí jej svým rozhodnutím. Do rozhodnutí soudu nenabude rozhodnutí opatrovnické rady právní účinky.

Opatrovnická rada není zřízena pro nezám dostatečného počtu osob

Při spravování věcí opatrovance může nastat situace, že sice byla svolána schůze osob opatrovanci blízkých, avšak pro nezám dostatečného počtu osob se nepodaří zvolit opatrovnickou radu. V takovém případě je možné, aby soud na návrh jedné z osob oprávněných účastnit se schůze jmenoval osobu, která bude vykonávat působnost opatrovnické rady. Není-li možné ani to, pak schvaluje opatření opatrovníka stran opatrovance nebo jeho jmění namísto opatrovnické rady soud.

3. VEŘEJNÉ OPATROVNICTVÍ

Mgr. Eva Hrubá

V současné době neexistuje právní norma, která by výkon veřejného opatrovnictví podrobněji specifikovala. Stávající právní úprava pouze v ust. § 27 odst. 3 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku v platném znění stanoví, že: cit: „*Nemůže-li být opatrovníkem ustanoven příbuzný fyzické osoby ani jiná osoba, která splňuje podmínky pro ustanovení opatrovníkem, ustanoví soud opatrovníkem orgán místní správy, popřípadě jeho zařízení, jestliže je oprávněno vystupovat svým jménem (§ 18 odst. 1)*“.

Existenci samostatného opatrovnického zákona však předpokládá ust. § 471 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku (dále jen „NOZ“), který nabude účinnosti 1. ledna 2014, cit.:

„§ 471

(2) Soud jmenuje opatrovníkem osobu, kterou navrhl opatrovanec. Není-li to možné, jmenuje soud opatrovníkem zpravidla příbuzného nebo jinou osobu opatrovanci blízkou, která osvědčí o opatrovance dlouhodobý a vážný zájem a schopnost projevovat jej i do budoucna. Není-li možné ani to, jmenuje soud opatrovníkem jinou osobu, která splňuje podmínky pro to, aby se stala opatrovníkem, nebo veřejného opatrovníka podle jiného zákona.“

Domníváme se, že Ministerstvo spravedlnosti není věcně příslušné k opatrovnické agendě a že tato problematika spadá spíše do gesce Ministerstva vnitra a Ministerstva práce a sociálních věcí, neboť veřejným opatrovníkem je v současné době jmenována obec, přičemž příslušnou opatrovnickou agendu vykonává nejčastěji sociální odbor. Ministerstvo spravedlnosti se nicméně stalo hlavním gestorem zákona, neboť tuto problematiku částečně upravuje v NOZ, a dle plánu legislativních prací pro rok 2013 připraví jeho věcný záměr.

S ohledem na skutečnost, že je pro MS obtížné proniknout do praxe opatrovnické agendy, oslovili jsme v rámci přípravných prací některé neziskové organizace (jako je Liga lidských práv či občanské sdružení Insand) a Svaz měst

a obcí s žádostí o spolupráci a o poskytnutí informací ohledně současné situace v opatrovnictví.

Problematickou se jeví v současné době především skutečnost, že není definováno, co přesně patří mezi povinnosti a práva opatrovníka, a tedy co výkon opatrovnictví obnáší. V mnoha případech tak opatrovníci suplují práci sociálních pracovníků.

Dalším problémem je dle poznatků MSp též nedostatek úředníků schopných vykonávat opatrovnictví v některých obcích, chybí vzdělávací programy a metodické pokyny. Velmi často dochází k tomu, že má opatrovník na starosti i jinou než opatrovnickou agendu a opatrovnictví tak de facto vykonává ve svém volném čase. Není rovněž neobvyklé, že opatrovnictví vykonává přímo starosta obce. Nedostatek aparátu pak činí problémy především v obcích nacházejících se v blízkosti psychiatrických léčeben.

Nový opatrovnický zákon by měl reagovat na stávající neutěšenou situaci, výkon funkce veřejného opatrovníka podrobně upravit a odstranit nedostatky při ustanovování veřejných opatrovníků. Na základě získaných podkladů a informací tak Ministerstvo spravedlnosti připravilo teze budoucího zákona.

Dokud však nebude nový zákon o výkonu opatrovnictví přijat, nastupuje podle ust. § 3033 odst. 2 nového občanského zákoníku nadále jako veřejný opatrovník obec, kde má opatrovanec bydliště, cit.:

„§ 3033

(2) Dokud jiný právní předpis nestanoví něco jiného, přechází opatrovnictví podle § 468 na obec, na jejímž území má opatrovanec bydliště.“

3.1 Teze návrhu zákona o opatrovnictví

Předběžně se navrhuje rozdělit zákon do několika částí. Každá z těchto částí se bude věnovat určité oblasti týkající se problematiky opatrovnictví, jak je naznačeno níže.

Teze počítají s několika druhy opatrovníka:

a) Opatrovník – příbuzný nebo osoba blízká. Jedná se o osoby nejvhodnější, neboť mají k opatrovanci nejbližší. Takové osoby jsou zpravidla také opatrovníkem právě jednoho opatrovance a můžou mu proto věnovat dostatečný čas a dostatečnou péči. Bohužel příbuzní ani osoby blízké nejsou nejčastějšími opatrovníky.

b) Veřejný opatrovník (obec) Mnoho nevýhod je popsáno v tomto textu. NOZ s tímto typem opatrovníka také počítá, ale již z toho, že ve výčtu § 471 odst. 2 je zařazen jako poslední, je zřejmé, že by měl být využíván až v případě, že není možné jmenovat jiného opatrovníka.

c) Soukromý opatrovník (právnícká osoba) – jedná se o nový typ opatrovníka, právníckou osobu, která se zaměřuje na výkon opatrovnictví. Do budoucna by mohlo být možné, aby si takovou právníckou osobu najaly obce, aby za ně tyto osoby vykonávaly opatrovnickou činnost.

d) Soukromý opatrovník (fyzická osoba) – jedná se o fyzickou osobu, která se opatrovnictví věnuje profesionálně. Nejedná se tedy ani o příbuzného, ani o osobu opatrovanci blízkou. V dnešní době již takoví opatrovníci vlastně existují, ačkoli se tak nenazývají – jsou jimi osoby, jež vykonávaly opatrovnictví jménem obce, pak toto zaměstnání opustily, ale nechtěly opustit své opatrovance.

3.1.1 Základní ustanovení

a) Účelem je:

Varianta I

stanovit podmínky, za nichž je vykonáváno opatrovnictví zletilé osoby, která je omezena na svéprávnosti nebo osoby, které zdravotní stav působí obtíže při správě jmění nebo hájení práv.

x

Varianta II

stanovit podmínky, za nichž je vykonáváno opatrovnictví zletilé osoby, která je omezena na svéprávnosti, osoby, které zdravotní stav působí obtíže při správě jmění nebo hájení práv i tomu, o kom není známo, kde pobývá a neznámému člověku zúčastněnému při určitém právním jednání,

x

Varianta III

stanovit podmínky, za nichž je vykonáváno opatrovnictví zletilé osoby, která je omezena na svéprávnosti, osoby, které zdravotní stav působí obtíže při správě jmění nebo hájení práv i tomu, o kom není známo, kde pobývá a neznámému člověku zúčastněnému při určitém právním jednání a dále opatrovnictví právnické osoby, opatrovnictví pro správu jmění dítěte, jestliže by zájmy dítěte mohly být ohroženy a opatrovnictví dle občanského soudního řádu.

Pozn.: Preferujeme variantu I

Účelem zákona by mělo být rovněž stanovení podmínek pro výkon podpůrcovství.

b) Koho se zákon týká:

Varianta I

Zákon se bude vztahovat jen na veřejného opatrovníka. Veřejným opatrovníkem může být jak obec, tak i právnická osoba zřízená obcí k plnění úkolů tohoto druhu, viz ust. § 471 odst. 3 NOZ, popř. i jiná právnická osoba (se statutem veřejné prospěšnosti i bez).

x

Varianta II

Zákon se bude vztahovat jak na veřejné opatrovníky, tak i na soukromé opatrovníky

x

Varianta III

Zákon se bude vztahovat jak na veřejné opatrovníky, tak na soukromé opatrovníky. Veřejným opatrovníkem však oproti variantě II může být i fyzická osoba.

c) Zákon definuje základní zásady a standardy pro výkon funkce opatrovníka s tím, že budou stanoveny rozdílné požadavky pro veřejného a soukromého opatrovníka. Bylo by vhodné též sepsat zvláštní etický kodex pro výkon funkce opatrovníka (především veřejného, nicméně mohl by se v určité míře vztahovat i na soukromé opatrovníky).

3.1.2 Opatrovník

- Zákon stanoví podmínky pro výkon funkce opatrovníka obecně (tj. jak pro veřejného opatrovníka, tak i pro soukromého). Na veřejného opatrovníka (resp. na zaměstnance/dobrovolníky) však budou kladeny vyšší nároky (min. vzdělání + další vzdělávání, čistý trestní rejstřík, vyšší míra profesionality).

- Bude zdůrazněno, že veřejný opatrovník dle tohoto zákona může být jmenován jen v případě, že není jiná vhodná osoba osobě opatrované blízká (tj. příbuzný nebo osoba, kterou si opatrovanec zvolí). Nebude-li jiná vhodná osoba,

bude mít v ustanovení přednost veřejný opatrovník – jiná právnická (popř. fyzická – dle variant) osoba a teprve nebude-li této, pak obec. Tato struktura by mohla pomoci odbřemenit některé obce (v mnoha obcích nemá opatrovnickou agendu kdo vykonávat a jen 16% veřejných opatrovníků vykonává opatrovnictví jako svou hlavní činnost).

3.1.3 Výkon opatrovnictví

- Budou definovány podmínky, za kterých se jiná právnická (či fyzická – dle variant) osoba může stát veřejným opatrovníkem. Veřejní opatrovníci budou zapsáni do veřejného seznamu, ze kterého bude soud při rozhodování o ustanovení opatrovníka vybírat. V současné době činí problémy otázka bydliště opatrovance, neboť mnoho obcí vykonává opatrovnictví nad osobami, které mají trvalé bydliště v této obci, ale fakticky žijí jinde.

- Zákon stanoví způsob výkonu opatrovnictví (bude-li soudem jmenován veřejný opatrovník - PO, pak bude jednotlivé opatrovnické úkony vykonávat zaměstnanec/člen/dobrovolník této právnické osoby).

- Zákon bude řešit postavení zaměstnanců/dobrovolníků opatrovníka právnické osoby, jejich práva a povinnosti, nároky na charakter a profesní schopnosti.

- Lze uvažovat o stanovení max. počtu opatrovanců na opatrovníka

- Zákon by měl řešit i otázku pojištění. Profesionální opatrovníci by měli být pojištěni povinně (jako je tomu např. u advokátů), neprofesionálové by měli mít možnost připojistit se.

- Na zvážení: Bude-li opatrovnictví vykonávat obec, bylo by vhodné, aby úředník, který má na starosti agendu opatrovnictví, vykonával pouze tuto agendu. V případě malých obcí (resp. obcí, kde není mnoho opatrovanců) může obec uzavřít smlouvu o výkonu opatrovnictví s jiným veřejným opatrovníkem (FO, PO). Dle zprávy Ligy lidských práv se mnohdy stává, že jsou postižené osoby umístovány do ústavů i v případě, kdy to není nezbytně nutné, neboť obec nemá dostatek zaměstnanců, kteří by opatrovnictví vykonávali.

3.1.4 Práva a povinnosti

- Podklad v NOZ, práva a povinnosti opatrovníka je nicméně potřeba dále rozvést.

- V současné době není zřejmé, co vlastně výkon opatrovnictví obnáší. Dle našich zjištění tak opatrovník krom „klasických“ činností (jako je jednání s opatrovancem, úřady či jinými institucemi) zajišťuje pro opatrovance i nákupy, doprovází jej k lékaři, dohlíží, zda opatrovanec bere léky apod. a doplňuje tak činnost sociálních služeb, popř. vykonává i činnosti, které by opatrovanec mohl zvládnout sám.

- Zákon by měl i v této části samozřejmě reflektovat odlišné postavení profesionálních a neprofesionálních opatrovníků.

- Dle zjištění Svazu měst a obcí vykonává pouze 24% obcí agendu opatrovnictví systematicky a 56% nahodile. Obce si v dotazníkovém šetření dále velmi stěžovaly na nedostatek kvalitních školení či kurzů, neboť bez právní úpravy, která by alespoň obecně stanovila základní práva v povinnosti či metodiku, totiž vykonávají opatrovnickou činnost v určitém právním vakuu.

3.1.5 Nápomoc při rozhodování

- Tato část by měla v zákoně bezpochyby nalézt své místo, aby nedocházelo k podobným problémům jako nyní v opatrovnictví, kdy není zřejmé, jaké jsou kompetence opatrovníka.

- Smlouvy o nápomoci nebudou nikde evidovány, soud však po schválení smlouvy provede záznam do evidence obyvatel (novelizace zákona č. 133/2000 Sb.). Při řízení o omezení svéprávnosti pak soud prověří, zda smlouva o nápomoci existuje a vezme ji na zřetel.

- Nároky na podpůrce by měly být obdobné jako na soukromého opatrovníka.

- Měla by být stanovena pravidla o všeobecném respektování podpůrce při poskytování nápomoci a ochranné mechanismy, které zamezí zneužití tohoto institutu.

3.1.6 Financování

- Ústavní soud ve svém nálezu č. ÚS 995/07 ze dne 10. července 2007 jasně konstatoval, že výkon opatrovnické funkce je považován za výkon přenesené, nikoliv samostatné působnosti obce, z čehož vyplývá, že pro tuto agendu je nutné vyčlenit prostředky ze státního rozpočtu. Doposud je výkon opatrovnictví prostřednictvím obecních úřadů hrazen z veřejných rozpočtů obcí primárně určených na zcela jiné účely zajišťujících chod těchto úřadů. Vzhledem k narůstajícímu počtu případů ustanovení obce za veřejného opatrovníka je proto nutné pro tento výkon vyčlenit zvláštní prostředky ze státního rozpočtu, neboť současný stav je nadále neudržitelný.

- Z dotazníkového šetření Svazu měst a obcí vyplynulo, že se dají náklady rozdělit v zásadě na dvě skupiny:

- Náklady na výkon opatrovnické agendy ve vlastním slova smyslu

Zde tvoří největší položku náklady na plat zaměstnanců obce, dále pak cestovní náhrady, účty za telefon, korespondence či právní pomoc.

- Sociální pomoc opatrovancům.

V případě, že opatrovanci nemají dostatek vlastních finančních prostředků, poskytuje jim obec často „výpomoc“ na zajištění základních životních potřeb.

- Opatrovnictví je vykonáváno zásadně bezúplatně, vyjma správy majetku (viz ust. § 462 nového občanského zákoníku). Otázka financování veřejného opatrovnictví bude mít nejspíš dvě roviny:

1. pokud veřejné opatrovnictví vykonávají obce (i prostřednictvím FO, PO na základě smlouvy) – bude financováno řešeno nejspíše v zákoně o státním

rozpočtu přidělením určité částky ze státního rozpočtu obcím na výkon této agendy (zajištění osob, prostředků, ...). Tuto možnost je nutné vyjednat s MV a MF.

2. pokud veřejné opatrovnictví vykonává FO, PO – řešit např. v režimu každoročních dotačních řízení? Podobně jako např. MPSV v oblasti podpory neziskového sektoru realizuje dotační řízení, jehož cílem je přispívat na provoz a rozvoj sociálních služeb poskytovaných nestátními neziskovými organizacemi. Podobně jsou takto získávány prostředky pro neziskové organizace z evropských fondů (ESF). Tuto možnost je nezbytné vyjednat s MPSV.

3.1.7 Odpovědnost opatrovníka

- V současné době zcela chybí zakotvení odpovědnosti opatrovníka.
- Zákon by měl upravit prostředky efektivní kontroly výkonu opatrovnictví a specifikovat následky v případě porušení povinnosti opatrovníka. Velmi často se stává, že je institut opatrovnictví zneužíván (zejména příbuznými opatrovance), neboť neexistuje kontrolní a sankční mechanismus.

3.2 Výběr vhodného soudního znalce

Znalec, též expert, je fyzická nebo právnická osoba, která má příslušné odborné znalosti a je zpravidla přibrán do soudního řízení v případě, že jsou třeba odborné znalosti k objasnění skutečností důležitých pro rozhodnutí. K vybraným specializovaným posouzením, jako je např. prohlídka a pitva mrtvoly či k vyšetření duševního stavu musí být přibráni znalci dva.

Podléhá právnímu režimu, který je určen zákonem č. 36/1967 Sb. o znalcích a tlumočnících v platném znění.

Zpracovává znalecké posudky a vykonává jinou odbornou činnost pro potřeby především soudu, ale i jiných orgánů, institucí a osob. Do funkce jej pro konkrétní

obor, odvětví a specializaci jmenuje ministr spravedlnosti, který má pro určité obory zřízeny tzv. sbory pro znalecké otázky, nebo předseda krajského soudu, který k tomu byl ministrem pověřen. Znalecké posudky mohou být vyžádány také od různých znaleckých a vědeckých ústavů, vysokých škol či jiných institucí, pokud jsou zapsány v seznamu znalců. Seznamy znalců vedou krajské soudy, v jejichž obvodu má znalec místo trvalého pobytu. Ministerstvo spravedlnosti pak vede Ústřední seznam znalců, který se zasílá krajským soudům. Seznamy znalců a tlumočnicků jsou veřejně přístupné.

Znalecký posudek je jedním z možných důkazů zejména v soudním (občanskoprávním neboli civilním či trestním) řízení a také v řízení správním, jehož účelem je získat informace, které jsou pro dané řízení podstatné a které závisí na odborných znalostech.

Vypracovává jej soudní znalec, zhodnocení jeho významu pro soudní řízení a rozhodnutí je ale úkolem soudu nebo jiné osoby, která vede řízení, např. správni. Znalci totiž nepřísluší provádět hodnocení důkazů a řešit právní otázky. Vždy předkládá jenom a pouze odborné odpovědi na otázky s názory z oblasti, pro kterou byl jmenován.

V občanském soudním řízení může soud znalce pouze vyslechnout, případně ten může poskytnout jen potvrzení nebo odborné vyjádření. Pokud je zadáno vypracování písemného znaleckého posudku, může být následně přezkoumán jiným znalcem nebo vědeckým ústavem. Soudce může komukoli uložit povinnost, aby se ke znalci dostavil, předložil mu potřebné předměty a podal nutná vysvětlení, případně aby se podrobil vyšetření. Právní úprava pravidel poskytování odborných znalostí soudu znalcem je provedena ustanovením § 127 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád v platném znění.

V občanském soudním řízení vypracování znaleckého posudku zadává většinou soud. Ale stejně tak jej ale může předložit účastník tohoto řízení. Pokud byl takový posudek vypracován soudním znalcem zapsaným v seznamu znalců, má všechny

náležitosti a obsahuje-li doložku znalce o tom, že si je vědom následků vědomě nepravdivého znaleckého posudku, přihlíží se k němu stejně, jako ke každému jinému znaleckému posudku. Soud je povinen hodnotit důkaz znaleckým posudkem stejně jako jiné důkazy a vyvstanou-li pochybnosti o věcné správnosti znaleckého posudku, je povinen pokusit se odstranit vzniklé pochybnosti obstaráním dalších důkazů.

V zadání znaleckého posudku se vymezuje úkol, případně se formulují otázky, které má znalec zodpovědět.

Náležitosti posudku jsou pak upraveny v ustanoveních § 7 a 13 vyhlášky č. 37/1967 Sb., k provedení zákona o znalcích a tlumočnících v platném znění. Podle této právní úpravy znalec v posudku pak nejdříve popíše zkoumanou skutečnost (tzv. nález) a poté formuluje svůj závěr, či odpovědi na zadané otázky (samotný posudek). Písemný posudek je svázán, jednotlivé strany jsou očíslovány a sešivací šňůra (zpravidla v barvách trikolory) připevněna k poslední straně a přetištěna *znaleckou pečeti*, která obsahuje malý státní znak, jméno znalce a jeho obor. Na této poslední straně je také připojena *znalecká doložka*, která obsahuje označení seznamu, v němž je znalec zapsán, označení oboru, v němž je oprávněn podávat posudky, a číslo položky, pod kterou je úkon zapsán ve znaleckém deníku.

Kvalita, serióznost a profesionalita činnosti znalce může být v případě jejího hrubého porušení nebo zneužití znalecké funkce sankcionována až trestním právem a to podle ustanovení § 346 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník v platném znění. Totiž pokud by znalec podal nepravdivý, hrubě zkreslený nebo neúplný znalecký posudek, spáchal by trestný čin křivé výpovědi a nepravdivého znaleckého posudku, za který by mu jen v základní sazbě hrozil trest odnětí svobody až na dva roky nebo zákaz činnosti.

Jednou z oblastí, ve které hrají významnou roli znalci, je oblast opatrovnictví. Jedna část této problematiky se týká opatrovnictví dospělých. Je to zákonné

zastoupení zletilého občana, který byl omezen ve způsobilosti k právním úkonům, případně zcela zbaven této způsobilosti. K ustanovení opatrovníka dochází na základě rozhodnutí soudu, a to po předchozím pravomocném rozsudku o výši omezení dotyčného.

Právní úprava tohoto procesu je provedena v ustanoveních §§ 186a a zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád v platném znění.

Soud na počátku řízení si vyžádá řadu zpráv, z místa bydliště, z místa pracoviště, od policejních orgánů, aby zjistil, jak se tato osoba chovala v různých životních situacích, popř. vyslechne svědky, když by vždy měl být vyslechnut alespoň jeden člen rodiny vyšetřovaného, je-li to možné. Je též nutné zjistit případnou kriminální minulost této osoby a soud má možnost opatřit trestní spisy nebo výpis z rejstříku trestů. Dále je nezbytné zjistit majetkové poměry dané osoby, zejména výši případného důchodu, vlastnictví nemovitostí, vlastnictví úspor apod.

V některých případech je potřebné znát zdravotní stav posuzované osoby nejen z hlediska duševního stavu, ale též z hlediska somatických chorob, popř. smyslových postižení, neboť i tyto skutečnosti mohou významně ovlivnit duševní stav a mentální dostatečnost vyšetřovaného.

Po této sérii úkonů, vedoucí ke kompletaci informací nutných pro budoucí rozhodnutí soudu, soud v drtivé většině případů přikročí k vyžádání znaleckého posudku z oboru zdravotnictví – psychiatrie, popř. psychologie. Důležitost přítomnosti znalce v tomto řízení je zdůrazněna v ustanovení § 187 odst. 3 o. s. ř. Jakkoliv pořadí důkazů není upraveno zákonem, z dlouholetých zkušeností vyplývá, že v převážné většině případů se vypracování znaleckého posudku jako posledního provedeného důkazu velmi osvědčilo. Je ku prospěchu věci, má-li znalec vědomost o skutečnostech, které vplynuly z dosavadního důkazního řízení. Proto zpravidla znalec obdrží před započítáním znaleckého zkoumání celý, doposud shromážděný, důkazní materiál.

Současně se jmenováním znalce jsou znalci položeny otázky – zpravidla v usnesení o jmenování - , na které soud potřebuje odborné odpovědi, které jsou nutné pro rozhodnutí ve věci.

Otázky znalci by měly být vždy velmi pečlivě a přesně formulovány za účelem zjištění, zda vyšetřovaný trpí duševní poruchou a jak závažné je toto onemocnění, jak se jeho zdravotní stav projevuje v osobním, pracovním a společenském životě, zda je možné, aby se posuzovaný účastnil soudního řízení a zda lze provést jeho výslech, zda je schopen pochopit význam rozhodnutí v případě doručení rozsudku, eventuálně další skutečnosti dle okolností každého jednotlivého případu.

V případě, že vyšetřovaný nespolupracuje se znalcem, nedostavuje se na předvolání nebo je-li to z jiných důvodů nezbytně třeba k vyšetření zdravotního stavu, může na návrh znalce soud nařídít, aby vyšetřovaný byl vyšetřován ve zdravotnickém zařízení. Do účinnosti novely občanského soudního řádu č. 205/2005 Sb., byla dána možnost takovéto nucené hospitalizace až do tří měsíců, avšak citovaným zákonem byla s účinností od 1.8.2005 tato lhůta zkrácena na šest týdnů. Také v tomto případě je nutno mít na zřeteli, že se jedná o velmi vážný zásah do práv osoby, u níž má být ústavní pobyt ve zdravotnickém zařízení nařízen, a s tímto vědomím by k problému mělo být přistupováno. Zákon vycházel z postulátu ochrany lidských práv spočívající v tom, že omezení svobody může trvat jen po nezbytně nutnou dobu. Ze zkušeností současné soudní praxe vyplývá, že lhůta šesti týdnů je dostačující.

Se znaleckým posudkem musí být seznámeni všichni účastníci řízení, všem tedy musí být doručen, včetně státního zastupitelství, vstoupilo-li do řízení.

Soud vždy osobně vyslechne znalce. To se jeví jako velmi účelné a potřebné ustanovení, neboť při osobní účasti znalce je možno objasnit určité nejasnosti, které

zpravidla obsahuje každý znalecký posudek, a tato možnost musí být dána nejen soudu, ale také všem účastníkům.

Z uvedeného je patrné, že institut soudního znalce a jeho vybrání k podání odborného posouzení dotčené problematiky je velmi žádoucí pro spravedlivá a odborně fundovaná soudní, popř. správní rozhodnutí. Není totiž možné, aby ten, který rozhoduje, měl znalosti v celém nynějším spektru poznání. Ve všech oblastech, upravených právními normami, existují poznatky, které může znát jen ten, kdo se hluboce specializuje na studium příslušných oborů. Proto tak, jak bude dále postupovat lidské poznání a budou se prohlubovat znalosti o zákonitostech přírodních a společenských procesů, poroste potřeba znalců jako velmi důležitých pomocníků pro správná a kvalifikovaná rozhodnutí.

4. TRANSFORMACE, DEINSTITUCIONALIZACE SOCIÁLNÍCH SLUŽEB, RIZIKA

Mgr. Kateřina Plháková

Transformace sociálních služeb vychází z Koncepce podpory transformace pobytových sociálních služeb, která byla přijata usnesením vlády České republiky č. 127 dne 21. února 2007. Základním principem této koncepce je přeměna pobytových sociálních služeb v jiné typy sociálních služeb, poskytovaných v přirozené komunitě uživatele sociální služby a podporující začlenění uživatele do společnosti.

Koncepce transformace sociálních služeb je realizována prostřednictvím projektu „Podpora transformace sociálních služeb“. Projektu se účastní 32 ústavních zařízení z celé České republiky, která poskytují služby cca 3800 lidem s postižením. Smyslem tohoto projektu je ověřit pilotně transformaci sociálních služeb založenou na individuálně určených potřebách uživatelů sociálních služeb a podpořit deinstitucionalizaci pobytových zařízení sociálních služeb v České republice. V průběhu tohoto projektu odešlo k 31.12. 2012 celkem 514 osob z ústavního prostředí a z toho 395 osob využívá komunitní sociální služby a 119 osob přešlo přímo do rodinného prostředí.

Organizace, které se účastní tohoto projektu, kladou důraz na zkvalitňování sociálních služeb tak, aby uživatelé mohli přejít z ústavní péče do běžného prostředí. Podpora účastníkům projektu je zajišťována Národním centrem podpory transformace sociálních služeb, které poskytuje vzdělávání prostřednictvím kurzů, workshopů, nabízí supervizi a podporu externích konzultantů.

Sociální služby tak v rámci této transformace postupně přecházejí z pečovatelského modelu k modelu podpory. Pečovatelský model byl často založen na ústavní péči se všemi negativními důsledky tohoto typu péče. Zvláště duševně nemocní byli často zbavováni nebo omezováni soudem způsobilosti k právním úkonům. To vedlo následně ke ztrátě kontaktu s běžným prostředím a nemožnosti získat základní dovednosti pro vedení normálního života. Pečovatelský model dokázal

zabezpečit základní potřeby klienta, poskytnout mu bezpečí. Tento model však nedokázal postiženým nabídnout možnost vést život jako jeho vrstevníkům, zařadit se do běžného života.

Novým trendem v poskytování sociálních služeb je model podpory založený na maximálním využití schopností klienta a snaze ho zapojit do běžného života v jeho přirozeném prostředí. Také v oblasti opatrovnictví by se mělo ustupovat z tradičního opatrovnického modelu, kdy opatrovník v zásadních věcech a právních úkonech rozhoduje za opatrovance, často bez jeho vědomí. Nový model by měl již využívat přijímání rozhodnutí s využitím podpory blízkých osob, které budou nápomocny při rozhodování.

Nový občanský zákoník, který bude účinný od 1.1. 2014, již zohledňuje v některých ustanoveních model založený na rozhodování s podporou. V tomto systému bude více zohledňován názor samotného člověka, který je omezován na způsobilosti k právním úkonům. Základem tohoto modelu je zachovat opatrovanci možnost v co největší možné míře rozhodovat o svém životě. Zachovat mu tedy možnost uplatňovat svá základní lidská práva. To jak lze pojmout roli opatrovníka popisujeme na konkrétním příkladu v kapitole 4.4 Příklad dobré praxe. Tento konkrétní případ je důkazem toho, že opatrovník může být pouze v pozici podporovatele a nebrat opatrovanci právo na svobodné rozhodování a zodpovědnost za svůj život.

4.1 Práva uživatelů a kvalita sociálních služeb

V dřívějších dobách nebyl na naplňování práv uživatelů sociálních služeb kladen téměř žádný důraz. Ten přišel až s transformací sociálních služeb a se Zákonem 108/2006 Sb. O sociálních službách. Tento zákon přinesl moderní trendy v poskytování sociálních služeb.

Dříve byly sociální služby poskytovány ve velkých zařízeních, kde byly uplatňovány dva modely - lékařský model zdůrazňoval roli pacienta, o němž rozhodoval zejména lékař. Ústavní model zase stavěl obyvatele do role světců. Služby byly poskytovány ve velkých institucích, kde bylo ubytováno mnoho klientů, a proto nebylo možné naplnit některá základní práva klientů.

V současné době při poskytování sociálních služeb převládá snaha o sociální začlenění – klient není pasivní, ale stává se z něj aktivní partner, který spolurozhoduje a je co nejvíce dle svých možností začleňován do běžného života. V rámci poskytování sociálních služeb je naplňování práv uživatelů jedním z hlavních ukazatelů kvality služby.

Na mezinárodní úrovni to dokládá přijetí dvou významných dokumentů v roce 2006: Úmluva o právech osob s postižením a Akční plán na podporu práv a plného zapojení osob se zdravotním postižením do společnosti: zlepšení kvality života osob se zdravotním postižením v Evropě 2006 – 2015.

Při poskytování sociálních služeb je nutné dodržovat všechna lidská práva:

- Právo na osobní svobodu a svobodu pohybu
- Právo na ochranu soukromí
- Právo vlastnit majetek
- Právo na vzdělání
- Nedotknutelnost osoby
- Právo na osobní a rodinný život
- Právo na důstojné zacházení
- Právo svobodně se rozhodnout a právo na přiměřené riziko
- Právo na práci a odměnu za práci
- Právo stěžovat si

4.1.1 Způsobilost k právním úkonům, opatrovnictví v sociálních službách

Legislativní zakotvení

- Občanský zákoník
- Občanský soudní řád
- Zákon o rodině
- Mezinárodní dokumenty

Výše uvedený text se týká práv každého člověka. Způsobilost mít práva vzniká narozením člověka a zaniká jeho smrtí. Na to, zda je člověk omezen nebo zbaven

způsobnosti k právním úkonům, nemá způsobnost mít práva žádný vliv. I při omezení nebo zbavení způsobnosti k právním úkonům má člověk stejná základní práva a svobody jako lidé, kteří nebyli způsobnosti k právním úkonům zbaveni ani omezení.

V rámci uplatňování práv má člověk rozhodovací pravomoc ve svých rukou. S právní způsobností, která se týká především uzavírání smluv, nakládání s finančními prostředky, uzavírání manželství apod., je to však jiné. Zde za člověka jedná opatrovník. Je tedy nutné s jistotou rozlišit, kdy se jedná o uplatňování práv a kdy o právní úkony.

Smyslem omezení nebo zbavení způsobnosti k právním úkonům je poskytnout ochranu člověku, který má sníženou schopnost činit rozhodnutí, před důsledky špatného rozhodování nesprávného jednání. Je však zároveň velkým zásahem do práv člověka, protože omezení možnosti právně jednat je předpokladem pro výkon mnoha dalších, i základních lidských práv.

Častým jevem současnosti je zbavení způsobnosti u lidí, u kterých to není potřeba a může u nich takové omezení vést až ke snížení kvality života. Pokud klienti nemají zachovanou alespoň částečnou právní samostatnost, může to vést k demotivaci a takové omezení může být i kontraproduktivní. Brání klientům v rozvoji dovedností a získávání zkušeností, v soběstačnosti a prohlubuje závislost na druhých osobách, což znemožňuje dosáhnout cíle sociální služby. Přiměřená úprava způsobnosti k právním úkonům uživatele je jedním z jeho a zájmů a zároveň předpokladem úspěšného sociálního začlenění. Poskytovatel sociální služby, který má pomáhat při uplatňování klientových práv, oprávněných zájmů a obstarávání osobních záležitostí, musí v rámci této činnosti pomoci uživateli řešit i otázku přiměřenosti jeho omezení způsobnosti k právním úkonům.

Dovolí-li to stav uživatele služby, měl by poskytovatel sociální služby pamatovat také na možnost podání návrhu na navrácení způsobnosti k právním úkonům v přiměřeném rozsahu.

S omezením nebo zbavením způsobnosti k právním úkonům neoddělitelně souvisí opatrovnictví. Výkon opatrovnictví s sebou nese mnoho komplikací. Opatrovníci

často neznají přesně své kompetence, a proto se stává, že opatrovnictvím někdy překračují své meze nebo jej naopak vykonávají nedostatečně. Opatrovníka stanovuje soud. Úlohou ustanoveného opatrovníka je konat v zájmu zastoupeného právní úkony, ke kterým zastoupený - opatrovanec není podle rozsudku způsobilý. Poskytovatel by tedy měl být seznámen s rozhodnutím, kterým byl klient omezen ve způsobilosti k právním úkonům, aby mohl posoudit, zda opatrovník respektuje rozsah právních úkonů, které při svém výkonu činí za opatrovance.

I když opatrovník jedná za opatrovance, musí vždy respektovat jeho názory a přání. Je nutné si uvědomit, že opatrovník nejedná sám za sebe, ale činí rozhodnutí za druhou osobu, na níž tato rozhodnutí mají přímý dopad. Všechna svá rozhodnutí by měl opatrovník konzultovat s opatrovancem a informovat jej o nich. Výkon opatrovnictví musí být založen na znalosti zájmů a přání zastoupeného. Základním předpokladem je, že opatrovník umí se zastoupeným komunikovat. Pokud je opatrovanec v oblasti komunikace handicapován, je použita alternativní komunikace. Proti vůli opatrovance je možno rozhodnout pouze ve výjimečných případech, a to tehdy, pokud by rozhodnutí na základě vůle opatrovance mohlo vést k jeho újmě, nebo by bylo jednáno v rozporu se zákonem.

4.1.2 Rizika procesu zbavení svéprávnosti

Při hledání rizik procesu zbavení svéprávnosti můžeme určit tři rizikové oblasti:

- soud
- soudní znalec
- opatrovník

Soud

V případě vad soudního řízení může dojít k nesprávnému rozhodnutí na základě nedostatečných podkladů týkajících se člověka, jenž má být zbaven způsobilosti k právním úkonům. Každý soud by měl rozhodovat za přítomnosti člověka, o němž se jedná. Velmi často se stává, že soud rozhodne o zbavení způsobilosti k právním úkonům (svéprávnosti), aniž by budoucího opatrovance viděl a může tak dojít k nadměrnému omezení práv, které ani není potřeba v takovém rozsahu zbavovat.

Institut omezení nebo zbavení způsobilosti je lehce zneužitelný. Během řízení dochází k porušování procesních práv lidí, o nichž se rozhoduje. Problém je i ve způsobech dokazování, kdy největší váha je dáována soudy na znalecké posudky, jejichž kvalita je problematická.

Taktéž při přezkoumání rozhodnutí na základě návrhu by měl soud rozhodovat o prodloužení omezení/zbavení způsobilosti k právním úkonům za přítomnosti vyšetřovaného, který, dovoluje-li to jeho intelekt, by měl mít možnost se k celé věci vyjádřit. V opačném případě může opět dojít k nadměrnému omezení jeho práv, což vede k celkovému omezení kvality života člověka.

Dalšími riziky při rozhodování o zbavení svéprávnosti jsou nedostatek důkazů – nelze se opírat pouze o lékařské posudky, je nutné také vyslechnout samotného, o jehož omezení, popř. zbavení se v řízení jedná a brát v úvahu jeho situaci.

Vždy musí být konkrétně uvedeno, v jakých oblastech je vyšetřovaný omezen ve způsobilosti k právním úkonům. Není-li tak uvedeno, vzniká riziko, že bude posléze opatrovníkem zastupován i v oblastech, které může vyřídít sám a tím se ještě více sníží kvalita jeho života.

Soudní znalec

Znalec, který zpracuje posudek na vyšetřovaného, by měl tak činit v součinnosti s vyšetřovaným. Ne vždy se tak děje, velmi často posudek vychází pouze z lékařských zpráv, nebo je vyšetření velmi krátké a hledí se pouze na zdravotní stav vyšetřovaného. Je nutné však přihlížet také ke schopnostem a dovednostem vyšetřovaného. Dalším rizikem je přihlížení ke starým záznamům v kartě pacienta, kde je například uveden několik let starý záznam z psychiatrické hospitalizace, ze kterého psychiatr vychází, nebo k němu přihlíží.

Opatrovník

Rizik, ke kterým může dojít ze strany opatrovníka je celá řada.

Opatrovníků je v Česku nedostatek vzhledem k počtu osob zbavených či omezených ve způsobilosti k právním úkonům. Pokud tuto funkci dělá někdo z rodiny, je to funkce neplacená. Pokud funkci opatrovníka vykonává pracovník

např. obecního úřadu, tak je většinou velmi vytížený, má takových klientů mnoho. Prakticky pak není v jeho silách se všemi záležitostmi klientů skutečně poctivě zabývat a řešit je. Činnost opatrovníků není z důvodů přetíženosti soudců pravidelně kontrolovaná. Ze zákona musí opatrovník pouze jednou za rok předložit vyúčtování a to je pouze formální záležitost. Opatrovník by se přitom měl klientovi postarat o takové služby, které by dotyčnému zajistily lepší fungování ve společnosti a vedly ho k nezávislosti na opatrovníkovi.

Dalším rizikem je nezájem opatrovníka o opatrovance. Jak bylo již uvedeno, opatrovník má o opatrovance projevovat opravdový zájem. Pokud se opatrovník o opatrovance nezajímá, může dojít ke snížení kvality života opatrovance, protože opatrovník nejedná v jeho zájmu a na základě jeho oprávněných přání.

Ze strany opatrovníka může také dojít ke zneužití této funkce, protože současné nastavení institutu opatrovnictví, kdy opatrovníci prakticky bez kontroly soudu rozhodují o všem v životě osob s duševní poruchou, zneužití nahrává. Navíc nejčastějším důvodem určení opatrovníka je nakládání s financemi a majetkem opatrovaných a to není v dnešní době vůbec jednoduché ani pro zdravého člověka. Pokud opatrovník opatrovance poškodí, je vymáhání škody zejména pro tuto skupinu osob velký problém. Dotyčný by si totiž musel najít sám někoho, kdo ho bude chránit a hájit proti jeho vlastnímu opatrovníkovi. Přičemž pouze výměna opatrovníka trvá i několik měsíců.

Dále se může stát, že opatrovník nemá zájem o větší autonomii opatrovance, protože mu tento stav vyhovuje a může v podstatě rozhodovat sám dle svého uvážení.

4.2 Deinstitucionalizace

Deinstitucionalizací rozumíme přesun poskytované péče z instituce do přirozeného prostředí klienta – komunity. Je tak umožněna co největší variabilita klientova života srovnatelného s ostatními lidmi stejného nebo podobného věku. Služby poskytované v komunitě jsou zejména tyto: chráněné bydlení, osobní asistence, podpora samostatného bydlení. Paralelně s těmito službami je také nutné

poskytovat podpůrné občanské služby, které pomohou klientům zařadit se do běžné společnosti.

Významnou součástí transformace sociální služby je příprava klienta na změnu. Je nutné vypracovat plán osobního rozvoje a začleňování do komunity a také analýzu rizik, která s sebou transformace nese. V situacích, kdy se klient z pobytového zařízení přestěhuje do samostatného bydlení, je nutné, aby takové bydlení bylo v běžné zástavbě domů a stávající komunita byla na tento fakt připravena, což je možné docílit vhodnou osvětou. Je také nutné, aby prostředí bylo vhodné pro klienta, aby byla zajištěna spolupráce s veřejnou správou a zajištěna dostatečná občanská vybavenost.

4.3 Rizika transformace sociálních služeb

Každá změna s sebou nese určitá rizika. Riziko můžeme definovat jako nejistotu správného budoucího vývoje. Měli bychom se rizika snažit dopředu odhadnout a se jim předcházet.

Při posuzování rizik může pomoci Registr rizik, který obsahuje soubor rizik, která byla identifikována v rámci projektu Podpora transformace sociálních služeb i mimo něj. Je nutné brát na vědomí, že registr nemusí obsahovat všechna rizika a poskytovatel by si z něho měl vybrat taková, která může aplikovat na svou službu. Rizika je možné identifikovat buď hned na začátku procesu, nebo v jeho průběhu. Po tom, co jsou rizika identifikována, může nastat jejich analýza. Při analýze provádíme u každého rizika kvalifikaci a kvantifikaci. Kvalifikací rozumíme stanovení příčiny vzniku rizika, dopadu rizika a způsobu a úrovně eliminace rizika – tzn. Jakými způsoby lze riziku předcházet. Při kvantifikaci rizik určujeme jejich váhu, frekvenci a náročnost eliminace. Při hodnocení rizik je nutné se rozhodnout, která rizika je nutné dále ošetřit a u kterých je možné přijmout fakt, že nastanou. U rizik, která je nutné dále ošetřit, nastane proces plánování a realizace stanovených kroků a aktivit vedoucích k jejich eliminaci. Ošetření rizik zahrnuje dvě etapy – výběr možností ošetření rizik a přípravu a implementaci akčního plánu ošetření rizik. Při ošetřování rizik je nutné si stanovit postup, termín a zodpovědnou osobu.

4.4 Příklad dobré praxe

Rozdílné pojetí opatrovnické funkce v praxi

Odůvodnění příkladu: na příkladu pana Karla chceme poukázat na rozdílnost v přístupu k výkonu opatrovnické funkce. Opatrovníkem by měl být vždy člověk, ke kterému má opatrovanec v první řadě důvěru. Zároveň by měl opatrovník znát svého opatrovance – jeho možnosti, potřeby a přání. Opatrovník by měl být v první řadě člověk, který hájí zájmy opatrovance, respektuje jeho autonomii, jeho rozhodnutí bez ohledu na typ zdravotního postižení a poskytuje mu podporu při dosažení jeho cílů. Opatrovnická funkce by neměla být jen formalita a otázka kontroly a zakládání účtenek z nákupů (v případě omezení způsobilosti v oblasti financí) a podepisování úředních dokumentů.

Tak by se dal definovat ideální opatrovník a není možné říci, že takového opatrovníka najdete jen mezi rodinnými příslušníky opatrovance, nebo zda je to úředník obce či jiná třetí osoba (kamarád, kolega opatrovance). Během své praxe jsme měli bohužel velmi často možnost pracovat s klienty a jejich opatrovníky, kteří by se těžko dali označit jako za ideálního opatrovníka a jednalo se jak o formální opatrovníky z řad úředníků měst, tak z rodiny klienta.

Otázku opatrovnictví vnímáme jako velké téma v právě probíhajícím procesu transformace pobytových sociálních služeb pro lidi se zdravotním postižením. Jelikož velká část klientů má formálního opatrovníka z dané obce a v průběhu transformace se odstěhuje do jiné obce – je předpoklad, že bude muset proběhnout změna opatrovníka – kdo jím bude? Opět úředník z jiné obce, který daného člověka vůbec nezná? Nebo někdo z rodiny, se kterým se klient stýká jednou do roka?

Popis:

Výchozí situace:

Pan Karel (38 let) žil celý svůj život v ústavní péči. Kvůli svému zdravotnímu znevýhodnění (mentálnímu postižení) byl omezen ve způsobilosti k právním úkonům a dle rozhodnutí soudu mohl nakládat jen s částkou 500,-Kč měsíčně

bez “kontroly“. Jeho opatrovníkem byl dříve ústav a později došlo k přesunu opatrovnické funkce na úředníka obce, kde má pan Karel trvalé bydliště. Pan Karel věděl, že je jeho opatrovníkem starosta, ale nikdy jej neviděl, nemluvil s ním, neznal jej – jen věděl, že musí za něj vše podepisovat. Pan Karel musel v ústavu dokládat účtenky za všechny věci, které si ze svého kapesného pořídil a byl tak naučen, že automaticky donášel potvrzení za vše, co si nakoupil - i pokladní doklad na 4,-Kč za dva rohlíky ke svačině.

Způsob řešení:

Pan Karel za podpory terénních sociálních služeb zahájil svou cestu k samostatnosti, první dlouhodobá práce, následně přestěhování z ústavu do služby komunitního typu v jiném městě. Po odstěhování pana Karla z ústavu zažádal starosta o zproštění funkce opatrovníka a rozběhl se dlouhodobý proces hledání nového. Pan Karel se bál, že soud mu dá nového opatrovníka – někoho z rodiny, se kterými ale nemá dobré vztahy a měl strach, že by ho opět dali do ústavu a vzali mu jeho peníze. Za podpory sociálních pracovníků služby podpora samostatného bydlení si pan Karel uvědomil, že má kolem sebe lidi, kterým věří a chtěl by je za opatrovníka. Výsledkem společných jednání pana Karla a jeho sociálního pracovníka byl souhlas pana Nováka s výkonem opatrovnické funkce. Pana Nováka Karel poznal ve své práci, dva roky jsou již kolegové. Mezi panem Karlem a panem Novákem vznikl přirozený přátelský vztah, kdy pan Novák jej podporoval nejenom v práci, ale učil je i dovednosti potřebné pro běžný život – např. na co a koho si dávat pozor, jak si vybírat nové elektrospotřebiče, jak vést zodpovědný život, otázky partnerského života a zajímal se o to, jak se panu Karlovi vede, zda nepotřebuje s něčím pomoci.

Situace, která je výsledkem změny:

Pan Karel má zatím omezení ve způsobilosti stále ve stejném rozsahu, jako dříve. Jeho opatrovníkem je jeho kolega z práce, pojetí opatrovnictví v podání pana Nováka je ale velmi odlišné. Pravidelně se scházejí, probírají potřeby a přání pana Karla. Jejich vztah je založen na vzájemné důvěře a respektu. Karel se nebojí

vyjádřit svůj názor a obracet se pro radu na svého opatrovníka, má např. přehled o výši svých peněz na bankovním účtu, už nenosí pokladní stvrzenky za každý rohlík, ale dostává po menších částkách měsíčně 4.000,-Kč na jídlo a vlastní potřeby a opatrovník neprohlíží účtenky za tyto peníze. Pan Karel nemusí nyní lhát či účty schovávat ve strachu, že by jeho opatrovník našel položku za nákup věcí, které mají soukromý a intimní charakter.

Je potřeba také zdůraznit, že pan Novák má stále svůj osobní a rodinný život, do kterého pan Karel nevstupuje. To, že se stal jeho opatrovníkem, neznamená, že převzal na sebe veškerou zodpovědnost za život pana Karla. To ani není podstatou opatrovnícké funkce. Jako opatrovník má podporu také ze strany sociálních pracovníků terénních služeb, které podporují pana Karla v dalším rozvoji a samostatnosti v běžném životě.

Pan Novák by se dal označit za toho ideálního opatrovníka, který opravdu zná svého opatrovance a jedná v jeho zájmu.

Údaje o organizacích, ze kterých příklad přichází:

Název: **Agentura Osmý den, o. s.**

Adresa: Dvořákova 6, Ústí nad Labem

Poskytovatel služby: Občanské poradenství, Sociální rehabilitace – podporované zaměstnávání

a

Název: **Občanské sdružení Jurta**

Adresa: Pěší 9, Děčín 33 - Nebočady

Poskytovatel služby: Sociální rehabilitace – pracovní trénink, Podpora samostatného bydlení

Bc. Zuzana Thürllová, vedoucí sociálních služeb Agentury Osmý den, o.s., O.s. Jurta

e-mail: zuzana.thurlova@osmyden.cz

5. DOBRÁ PRAXE

Mgr. Stanislav Skalický

5.1 Dobrá praxe v identifikaci osob vhodných pro opatrovnické řízení

Soud primárně vybírá opatrovníka z okruhu příbuzných opatrovance. Nemůže-li být opatrovníkem ustanoven příbuzný fyzické osoby ani jiná osoba, která splňuje podmínky pro ustanovení opatrovníka, ustanoví soud opatrovníkem orgán místní správy popřípadě jeho zařízení, jestliže je oprávněno vystupovat svým jménem. Soud tedy přednostně ustanovuje opatrovníka z řad příbuzných (pokud s tím souhlasí a jsou k výkonu opatrovníka způsobilí).

Funkci opatrovníka mohou zastávat fyzické i právnické osoby. Při stanovování opatrovníka je důležité na začátku vyloučit, že opatrovník má opačný zájem na výsledku řízení. V první řadě soud vybírá z okruhu tzv. osob blízkých a teprve tehdy pokud není možné ustanovit opatrovníka z tohoto okruhu, musí zvolit jiný postup. Velice často je opatrovníkem ustanovována obec v místě trvalého bydliště. Obec se tomu postupu v některých případech z důvodu nízké personální kapacity brání, nicméně této zákonné povinnosti se nemohou zbavit. Na druhé straně je možné konstatovat, že ke zbavení funkce opatrovníka stačí, když opatrovník nevykonává řádně své povinnosti. Platí totiž, pokud opatrovník nedbá ochrany práv nebo zájmů opatrovance nebo, že má opatrovník takový zájem na řízení, který odůvodňuje obavu, že nebude řádně hájit zájmy opatrovance, soud rozhodne o zrušení ustanovení opatrovníka a ustanoví opatrovníkem někoho jiného. V tomto případě je nutné opakovat postup pro výběr vhodné osoby pro výkon funkce opatrovníka. Při neexistenci jiné vhodné osoby z okruhu osob blízkých nezbyvá určit opatrovníkem obec nebo advokáta.

Při zvažování vhodnosti ustanovení opatrovníkem praxe ukázala že, je třeba dbát pečlivě na to, aby osoba pověřená výkonem opatrovnictví byla schopna zajistit potřebné úkony a splňovala určité předpoklady:

1. Opatrovník musí být ochoten funkci vykonávat.

2. Musí zajistit:

a) v případě opatrovance úplně zbaveného způsobilosti

- **péči o osobu opatrovance** – určit bydliště – zejména v případě ústavní péče,
- **zajistit zdravotní péči,**
- **zajistit všechny jeho potřeby** – oblečení, obuv, telefon, cesty atp.,

b) v případě opatrovance omezeného způsobilosti

- zastupování v těch oblastech, pro něž je opatrovanec sám nezpůsobilý – vyplývá to z výroku rozsudku.

3. Správa majetku – musí být vedena přesně

- musí být vedena **odděleně – samostatně** (nikdy na privátním účtu opatrovníka),
- musí být vedena **přehledně**

4. Nikdy nesmí být majetek opatrovance převáděn bezplatně nebo jinak nevýhodně, zejména nikdy (!) na osobu opatrovníka nebo jeho blízké

5. Nikdy nesmí být majetek opatrovance spravován s nepřiměřeným rizikem

nebo majetek opatrovance nesmí být předmětem spekulace

6. Dozor soudu a spolupráce s ním – schvalování právních úkonů neběžné

povahy (analogie s § 80 odst. 4 zákona o rodině):

- informování soudu o osobě opatrovance,
- informování soudu o správě jeho majetku.

7. Spolupráce s lékaři a zdravotnickými institucemi:

- při řešení aktuálního stavu – právo na informaci - o zdravotním stavu a perspektivě,
 - o léčbě
 - o nákladech s tím spojených,
- prevence (očkování, stomatologická péče, antikoncepce...).

8. Odpovědnost občanskoprávní – za způsobenou škodu podle obecných předpisů.

9. Odpovědnost trestněprávní – podle obecných předpisů (porušení povinností při správě cizího majetku).

10. Právo na odměnu v případě náročné správy majetku, je-li tato správa spojena se značnou námahou a vyžaduje-li odborné znalosti

Desatero požadavků, které by měly být splněny při výběru opatrovníka nesvéprávných osob – osobní předpoklady:

- 1. Věk** – z hlediska perspektivnosti funkce.
- 2. Zdravotní stav** – nesmí být takový, aby byl na překážku výkonu funkce (zejména žádná psychiatrická diagnóza).
- 3. Čistý rejstřík trestů** – nebo alespoň takové trestní odsouzení, které nemůže (již) mít vliv na výkon funkce – z hlediska doby, kdy byla trestná činnost spáchána, a z hlediska samotného charakteru trestné činnosti, nikdy ani v minulosti žádné problémy s alkoholem a drogami.
- 4. Žádné nepřiměřené osobní dluhy** – nutnost doložit.
- 5. Odpovídající způsob vlastního života** – řádné vlastní bydlení, finanční zajištění.
- 6. Vztah k opatrovanci** – nesmí být nepřátelský ani k němu, ani k jeho rodině, nesmí být kupř. vedeny mezi opatrovníkem a opatrovancem, popř. jejich rodinami soudní ani jiné spory.
- 7. Vztah opatrovance k opatrovníkovi musí být založen na důvěře.**

8. Zaměstnání – nesmí být v rozporu s výkonem funkce (z hlediska místa výkonu práce ani z hlediska charakteru práce).

9. Bydliště – musí být v přiměřené vzdálenosti, aby výkon opatrovnické funkce mohl být řádně realizován.

10. Osobnostní předpoklady – altruismus, inteligence, empatie, ochota spolupracovat se soudem i jinými institucemi atd.“¹⁵

Opatrovník se v rámci výkonu své činnosti stará o zájmy svého opatrovance, vyřizuje za něj všechny potřebné záležitosti a stará se o uspokojování jeho potřeb. V neposlední řadě spravuje jeho finanční prostředky a používá je pro uspokojování jeho potřeb. Soud pak vykonává dohled nad nakládáním s majetkem opatrovance a kontroluje opatrovníka, zda je vše v souladu se skutečnými potřebami opatrovance. Správa majetku opatrovance musí být zajištěna přehledným způsobem.

Při posuzování vhodnosti osoby opatrovníka musí soud zvažovat, zda je osoba, která má být pověřena opatrovnictvím schopna zajistit veškeré jeho nutné potřeby a zdravotní péči. U posouzení vhodné osoby pro výkon opatrovníka je také nutné zvážit věk a zdravotní stav z hlediska perspektivnosti výkonu této role. Je potřeba kontrolovat beztrestnost takové osoby zvláště s přihlédnutím k povaze podstaty výkonu opatrovnictví. Je nutné také podrobit zkoumání, zda opatrovník vede řádný život a má tak předpoklady pro bezproblémové zvládnutí pozice opatrovníka. Vtáh opatrovance a opatrovníka by měl být založen na důvěře a schopnosti komunikovat, aby byla práva opatrovance co nejlépe zajištěna.

5.2 Dobrá praxe v oblasti způsobilosti k právním úkonům a opatrovnictví

V České republice je doposud uplatňován systém, kdy osoby se zdravotním postižením jsou buď zcela zbavovány, nebo omezovány ve způsobilosti k právním úkonům. V současné době je často zmiňován koncept „podporovaného

¹⁵ NOVÁ, H. *Desatero práv a povinností opatrovníka*. Právo a rodina, 2006, č.5. s. 17-18

rozhodování“, který by měl umožnit využívat asistenci při uplatňování způsobilosti k právním úkonům. V návrhu nového Občanského zákoníku jsou ustanovení, která počítají se změnami v této oblasti. Je však jasné, že bude muset dojít k dalším změnám v současné právní úpravě v této oblasti. V řadě věcí bychom se mohli také inspirovat praxí v zahraničí, kde již v oblasti opatrovnictví pokročili dále. Některé příklady dobré praxe jsou uvedeny níže v textu.

Německo

V Německu je uplatňován systém, kdy je upřednostňováno tzv. podporované rozhodování. Opatrovníkem je pečovatel (Betreuer), jehož povinností je zastat pouze ty úkony, které dle rozhodnutí soudu není opatrovanec schopen zvládnout bez osobní asistence. Pokud rozhoduje jako opatrovník v úkonech určených soudem, musí se snažit zjistit přání osoby, v jejíž zájmu rozhoduje, tak aby toto rozhodnutí bylo v souladu s přáním opatrovance. Např. mentálně postižený člověk má právo uzavřít sňatek, učinit závěť nebo disponuje způsobilostí k volebnímu právu. Platí také, že každá osoba, která má určena tzv. Betreuera má zachovánu způsobilost k právu účastnit se soudního řízení.

Švédsko

Systém ve Švédsku prošel velkou změnou v roce 1988. Důležitou úlohu zde hraje institut ochrany lidí, který rozděluje dvě formy asistence: rádce (good man, mentor) a správce (förvaltare, trustee). Nový zákon upravuje vedle práv osob s postižením i institut tzv. kontaktní osoby (Kontakt person) a osobního asistenta. Existuje zde institut tzv. rádce. Rádce je ustanoven soudem na návrh jedince, jehož se soudní řízení týká. K jeho ustanovení bez souhlasu opatrovance dochází pouze tehdy, když není způsobilý svůj názor projevit. Osoba s ustanoveným rádcem nemá omezenou způsobilost k právnímu jednání a může se plně rozhodovat samostatně. Rádce jedná se souhlasem postiženého kromě běžných záležitostí, ke kterým souhlas nepotřebuje. Pokud se však jedná o důležité záležitosti, má rádce povinnost se dožádat souhlasu člověka s postižením, jeho partnera, druha, družky a či blízkými přáteli a příbuzného.

Správce: Správce jen ustanoven jenom v případě, že jiné druhy asistence nejsou dostačující. V tomto případě může být člověk omezen na konkrétním jednání a přichází o způsobilost k právnímu jednání kromě práva volit a uzavřít sňatek. Člověk s postižením může požádat o zrušení správcovství.

Rádce i správce mohou žádat o odměnu či náhradu nákladů. Tyto náhrady platí buď člověk s postižením nebo pokud jeho finanční situace není dobrá, tak místní správní orgán. Zvláštní postavení zde má kontrolní úřad (Överförmyndaren), který monitoruje správy od rádců a správců, kteří mu také musí předkládat roční zprávy. V některých zvláštních případech je požadován souhlas tohoto úřadu jako například v případě půjčky nebo investice finančních prostředků.

Kanada

Princip podporovaného rozhodování se využívá kromě Švédska také v některých kanadských provinciích (Britská Kolumbie, Manitoba, Severozápadní teritorium, Yukon, Ontário. V Britské Kolumbii jsou dva důležité zákony z roku 1996 Adult Guardianship Act a Representation Agreement Act, podle kterých mohou lidé uzavřít dohodu o podporovaném rozhodování s jednou nebo více osobami. Člověk si může zvolit jednoho nebo více jedinců, kteří za něj mohou v určitých případech jednat nebo mu asistovat při určitém jednání.

Velká Británie

Britský parlament přijal v roce 2005 zákon Mental Capacity Act 2005, který nabyl účinnosti v Anglii a Walesu v roce 2007 a týká se lidí s duševním postižením. Soud zde ustanoví zástupce, který rozhoduje například v oblasti sociálního zabezpečení či zdravotní péče. Tento zákon také řeší tři další instituty ochrany lidí s postižením, tedy nezávislého zastávce, předběžná prohlášení o odmítnutí péče a trestný čin špatného zacházení nebo zanedbávání nezpůsobilého člověka. Ve Skotsku byl podobný zákon schválen již dříve, zatímco v Severním Irsku se tento problém řeší obyčejovým právem. Pokud nezpůsobilý člověk nemá nikoho, kdo by za něj mohl vystupovat, je mu přidělen nezávislý zastávce, kterého lze využít v případě rozhodnutí o závažné zdravotnické

péči nezpůsobilého člověka. Zastávce musí jednat v souladu s přáním nezpůsobilého člověka a snaží se mu co nejvíce vyhovět.

Vytvořila se zde také instituce soudní ochrany a úřadu veřejného opatrovníka. Soud může činit prohlášení, rozhodnutí a příkazy, které se týkají nezpůsobilých lidí. Úřad veřejného opatrovníka slouží k registraci předběžných opatření. Úřad dohlíží na zástupce jmenované soudem a poskytuje soudu informace, které hrají důležitou roli při rozhodování.

Japonsko

Zde má důležité postavení systém opatrovnictví dospělých osob. Zákon nabyl účinnosti v dubnu roku 2000. Byl novelizován občanský zákoník z roku 1896 a přijat nový zákon o dobrovolných opatrovnických smlouvách a zákon o registraci opatrovnictví. Rozlišuje se ochrana ze zákona (opatrovník, správce a asistent) a dobrovolné nominování opatrovníka. Rozhodne-li soud o ochraně ze zákona a člověk není v důsledku duševní nemoci schopen posuzovat následky svých rozhodnutí, ustanoví mu také asistenta, správce nebo opatrovníka a musí také rozhodnout, při kterých úkonech mohou tyto osoby za člověka s duševní nemocí jednat. Schválení opět nepodléhají úkony z každodenního života a kromě těchto úkonů může opatrovník zrušit úkony právní povahy.

Zdroje:

http://is.muni.cz/th/174326/pdf_m/DP_definalni_verze_k_20.4..txt

www.samostatnost.cz/new_osa/material/zpusobilost/uprava_zpusobilosti.doc

zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád v platném znění, ustanovení § 186an

zákon č. 36/1967 Sb. o znalcích a tlumočnících v platném znění

§ 346 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník v platném znění

Kolektiv autorů: Standardy kvality sociálních služeb. Výkladový sborník pro poskytovatele. Praha: Tegis print 2008.

Nová, H.: Desatero práv a povinností opatrovníka. Právo a rodina, 2006, č. 5, s. 17 – 18.

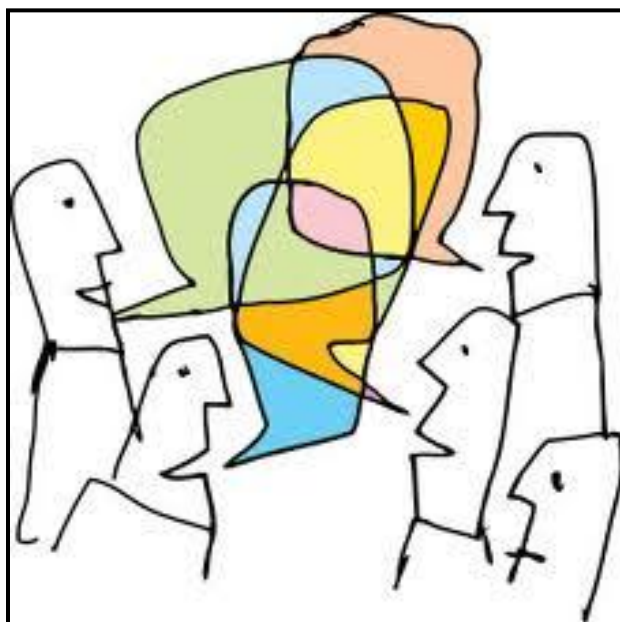
Způsobilost k právním úkonům a
výkon veřejného opatrovnictví

Pracovní sešit

Autory pracovního sešitu jsou pracovníci organizace Liga
lidských práv

Obsah

1. Proč dochází ke změně? 77
2. Jaké jsou nové principy nového systému? 78
3. Kdy lze člověka omezit ve svéprávnosti? 80
4. Co jsou „jiná, méně omezující opatření?“ 81
5. Jak probíhá řízení o svéprávnosti podle nového Občanského zákoníku? 82
6. Co vyplývá z rozsudku o omezení způsobilosti? 83
7. Výkon opatrovnictví 84
8. Jak budete rozhodovat? 86
9. Nový právní institut - opatrovnická rada 86

1. Proč dochází ke změně?

- Ve světě je asi 650 milionů lidí se zdravotním postižením (asi 10 % populace), přičemž jejich počet pořád stoupá.
- V České republice je to asi 1 milion lidí.
- Například v oblasti vzdělávání a zaměstnávání jsou lidé s postižením na celém světě jen málo zastoupeni.
- Mnohem častěji se též stávají oběťmi násilí.
- I když mezinárodní úmluvy o lidských právech a národní ústavní pořádky uznávají práva všech bez výjimky, realizace těchto práv byla v minulosti u lidí s postižením často odepírána.
- Proto byl v roce 2006 přijat revoluční právní instrument, který blíže upravuje lidská práva lidí se zdravotním postižením – Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením,
- Cílem Úmluvy OSN je posílit autonomii a inkluzi lidí se zdravotním postižením do společnosti.
- Úmluvu ratifikovala Česká republika v roce 2010.
- **Úmluva OSN je součástí ústavního řádu České republiky!**
- Nový občanský zákoník zavádí do praxe principy upravené v Úmluvě v oblasti způsobilosti k právním úkonům (svéprávnosti).
- Nový Občanský zákoník, který bude účinný od r. 2014, již **neumožňuje zbavit někoho způsobilosti k právním úkonům, omezit je možné člověka jen po dobu maximálně tří let a přináší mnohé alternativy k opatrovnictví.**

2. Jaké jsou nové principy nového systému?

Starý systém	Nový systém	Poznámky
Důraz na ochranu		
Plošné řešení		
Náhradní rozhodování		
Člověk jako „objekt“		
Prevence = minimalizace rizik		

3. Jaké jsou hlavní změny od r. 2014?

- + Není možné člověka zbavit svéprávnosti
- + Omezení je možné jen za naplnění přísných podmínek a jen na maximální dobu 3 let
- + Opatrovník je ustanoven již v rozhodnutí o omezení svéprávnosti
- + Zákon přináší mnoho alternativ k zásahům do svéprávnosti a nový institut – opatrovnickou radu
- + Mění se úprava neplatnosti právních úkonů
- + Výkon opatrovnictví je podrobněji upraven v Občanském zákoníku a práva a povinnosti opatrovníka budou podrobněji specifikovány v samostatných zákonech o opatrovnictví a nesporných řízeních

4. Kdy lze člověka omezit ve svéprávnosti?

Člověku hrozí
závažná újma

Nepostačuje
jiné, mírnější
opatření

Je to v zájmu
člověka

Po jeho
zhlédnutí

6. Jak probíhá řízení o svéprávnosti podle nového Občanského zákoníku?

Návrh na zahájení řízení	<ul style="list-style-type: none">• Kdo může podat návrh?• _____
Zastoupení	<ul style="list-style-type: none">• Kdo může být zástupcem člověka?• _____
Výslech	<ul style="list-style-type: none">• Kdy nemusí soud vyslechnout člověka?• _____
Znalecký posudek	<ul style="list-style-type: none">• Jaký musí být znalecký posudek?• _____
Ostatní důkazy	<ul style="list-style-type: none">• Jaké jiné důkazy lze v řízení použít?• _____
Jednání	<ul style="list-style-type: none">• Jak probíhá řízení?• _____
Rozhodnutí	<ul style="list-style-type: none">• Jak vypadá rozhodnutí?• _____

7. Co vyplývá z rozsudku o omezení svéprávnosti?

„Václav Novák není způsobilý nakládat s částkou vyšší než 5000 Kč“

Může si pán Novák v jednom týdnu zaplatit dovolenou a druhý týden si koupit kolo? Proč?

„Jarmila Cibulková může nakládat s částkou do výše 500 Kč měsíčně.“

Může si paní Cibulková sjednat samostatně paušál u telefonního operátora? Proč?

„Ondřej Sova není způsobilý činit úkony v pracovněprávní oblasti.“

Může pan Sova podepsat smlouvu o dobrovolnictví a pracovat jako dobrovolník v nemocnici? Proč?

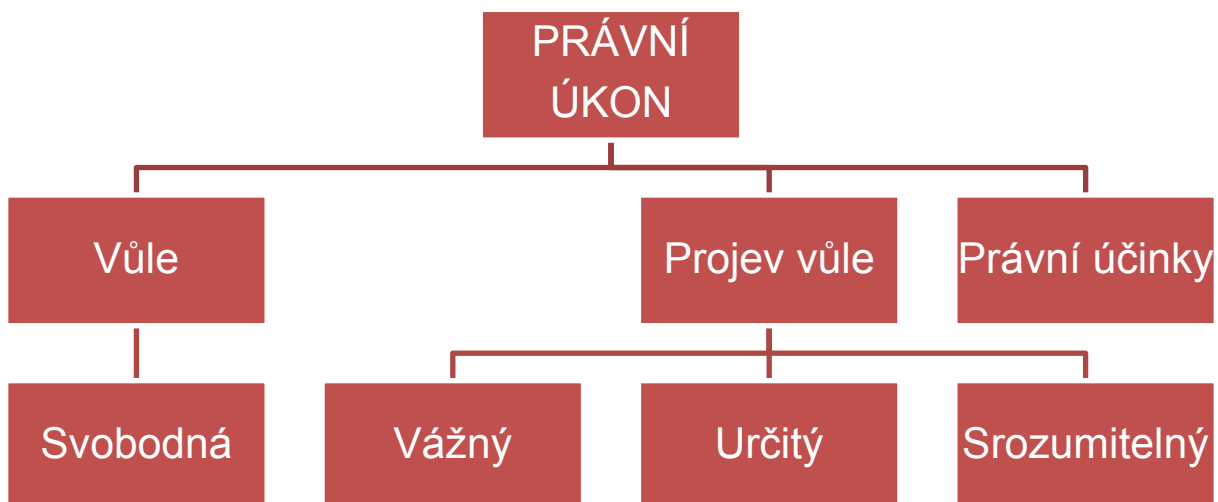
„Jana Dvořáková může činit všechny právní úkony kromě úkonů majetkoprávních.“

Může paní Dvořáková podepsat smlouvu o sociálních službách? Proč?

8. Výkon opatrovnickví

Opatrovník poskytuje **podporu** opatrovanci při **právních úkonech běžné povahy**, ke kterým **není** podle rozsudku soudu **způsobilý**.

Co je to právní úkon?

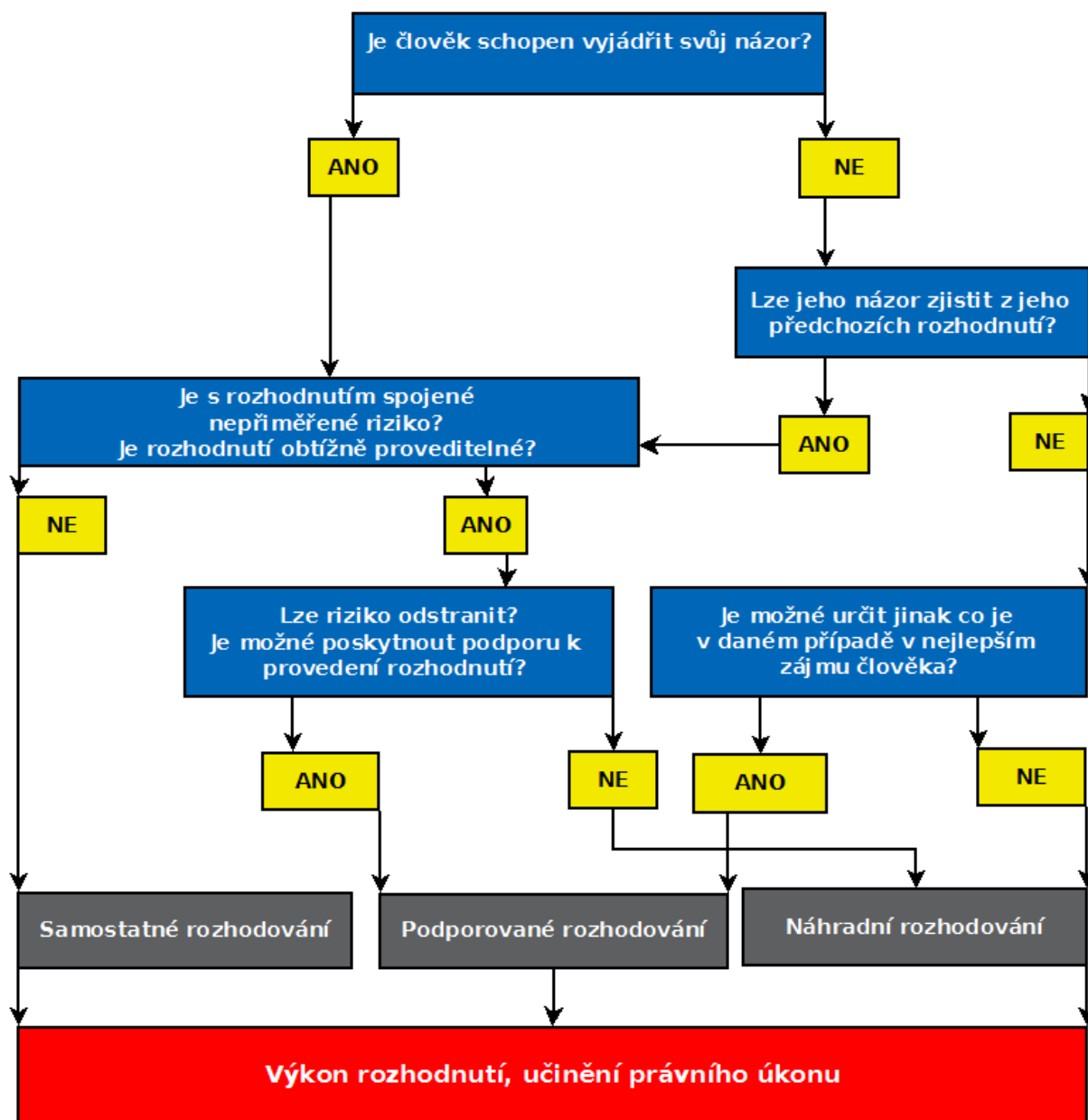

Co je běžný/neběžný právní úkon?

Jaké jsou jiné povinnosti a práva opatrovníka?
(nehodící se přeškrtněte)

Podává pravidelně zprávu soudu ohledně hospodaření	Kontroluje, jestli opatrovanec bere předepsané léky	Podává pravidelně zprávu ohledně nemajetkových úkonů
Podepisuje smlouvy opatrovance	Dohlíží na to, aby opatrovanec žil v souladu se svými přáními	Chrání práva opatrovance
Kontroluje, jestli opatrovanec vede řádný život	Rozhoduje o tom, co je v největším zájmu opatrovance	Kontroluje stav obydlí opatrovance i bez jeho souhlasu

Jak rozhodovat v případě člověka s postižením?

9. Nový právní institut - opatrovnická rada

a) Co to je?

- **Kolektivní orgán**, který slouží ke kontrole jednání opatrovníka a výkonu jeho funkce
- **Zasedá minimálně jednou za rok**, její zasedání svolává předseda, opatrovník, případně jiný člen, případně soud
- **Projednává** pravidelné zprávy opatrovníka
- **Uděluje souhlas** s některými právními úkony (§ 480 odst. 3 + možnost jejich rozsah rozšířit)
- **Může** podat návrh na změnu opatrovníka nebo na zrušení opatrovnickví

b) Jak vzniká?

- **Žádost o ustavení opatrovnické rady** podává opatrovanec nebo každá osoba jemu blízká opatrovníkovi a/nebo soudu.
- **Svolání ustavující schůze opatrovníkem** ve lhůtě 30 dnů od doručení stížnosti; pozve osoby blízké opatrovanci a jeho přátelé, jsou-li mu známi; mohou se jí účastnit i jiné osoby blízké opatrovanci; přítomných musí být alespoň 5 osob.
- **Svolání ustavující schůze soudem**, pokud opatrovník nesvolá schůzi včas, nekoná se z jiného důvodu, nebo na ustavující schůzi není zvolena opatrovnická rada.
- **Volba členů (a náhradníků) opatrovnické rady**, každá přítomná osoba má jeden hlas.

c) Jaké je její složení?

- **Členem** může být jen osoba, která osvědčí dlouhodobý a vážný zájem o opatrovance a má schopnost projevovat jej i do budoucna; zájmy opatrovance nesmí odporovat zájmům člena; může jím být i tzv. *pečující právnická osoba*
- Funkce člena je na dobu neurčitou, může však odstoupit, nebo být soudem odvolán, poruší-li závažně a opakovaně své povinnosti
- **Opatrovník není členem**
- Minimální počet členů jsou 3, výjimečně i 1 osoba

Které právní úkony musí schvalovat?

Opatrovnická rada

- změna bydliště opatrovnace
- umístění opatrovnace do ústavu
- zásah do integrity opatrovnace se závažnými následky
- nakládání s majetkem v hodnotě přesahující 100-násobku životního minima
- nakládání s majetkem v hodnotě přesahující 1/3 majetku opatrovnace
- jiné úkony, na kterých se opatrovnická rada usnesla

Soud

- změna osobního stavu opatrovnace
- dohoda zavazující opatrovnace k plnění některému z členů opatrovnické rady nebo osoby člena blízké
- nakládání s nemovitým majetkem opatrovnace
- nakládání s obchodním závodem nebo podíly na právnické osobě
- uzavření smlouvy zavazující k opakovanému plnění na dobu delší než 3 roky
- odmítnutí dědičství nebo daru
- dohoda zavazující opatrovnace k bezúplatnému plnění (kromě obvyklých darů)
- nakládání s majetkem v hodnotě převyšujícím 500-násobek životního minima
- nakládání s majetkem v hodnotě přesahující 1/2 majetku opatrovnace
- neběžná správa jmění

Jak budete postupovat dnes a podle nové právní úpravy?

Jste opatrovníkem/opatrovnici pana Dvořáka, který je omezen ve způsobilosti k právním úkonům tak, že nemůže nakládat s majetkem v hodnotě vyšší než 100 Kč a uzavírat smlouvy, ve kterých se zavazuje k opakovanému plnění v hodnotě vyšší než 500 Kč. Jak budete postupovat v následujících případech?

- a) Pan Dvořák chce koupit své přítelkyni k 40. narozeninám zlatý prsten v hodnotě 1 500,- Kč.

- b) Pan Dvořák by jel rád na dovolenou, po čemž touží už několik let. Díky tomu, že na ni dlouho šetřil, má na ni vyhrazené peníze. Částka 10 000,- ovšem představuje víc než 1/3 jeho majetku.

- c) Pan Dvořák by měl dědit po svém strýci. Od jeho příbuzných jste se ale dozvěděli, že strýc byl alkoholik a žádné peníze neměl. Je možné, že dědictví by mohlo být i předlužené.

- d) Pan Dvořák chce uzavřít smlouvu s telefonním operátorem. Smlouva by měla být na 4 roky a očekává se, že půjde o každoměsíční plnění.
